
V Ý B Ě R Z Č S .

Č T E N Á Ř S K É

S A M O O B S L U H Y

-----
1 9 8 5 / 1

O b s a h :

Dokument Charty 77 č. 14/84	1
Paidagogos	
Socialistická škola a my	29
Jiří O t a v a	
Jaroslav Seifert dostal Nobelovu cenu	41
Erika K a d l e c o v á	
Byloje i dумы	47
+++++	
Josef kard. G l e m p : Z homilie	63
Dopis P. Adama Ruckiho	67
Dopis 466 farníků z Třince	68
Dopis P. Bohumila Šitavance	69
Text písně "Nemůžete ani chvíli"	70
Dopis z ministerstva	71
+++++	
Rozhovor maďarských divadelníků	
s Janem W e r i c h e m	73

Česká národní rada
Ministerstvo zdravotnictví ČSSR

Zdraví je součástí práva na život

Předkládaný dokument se rodil dlouho a těžce. Problematika lidského zdraví je neobyčejně rozsáhlá a palčivá, trpké osobní zkušenosti, někdy způsobené špaznou informovaností o skutečné vážnosti choroby, mohou snadno svádět k ukvapeným a nespravedlivým odsudkům. Přitom nemáme možnost provádět rozsáhlejší vřastní šetření a přístup k objektivním statistickým údajům je existujícími předpisy neobyčejně ztížen.

Z několika možných variant volíme publikaci materiálu, který na podnět Charty 77 vypracovala skupina aktivních lékařů a dalších pracovníků zdravotnictví: z pochopitelných důvodů jsou nuceni podržet si svou anonymitu. Každý odborník i laik bude za jisté schopen upozornit na mnohé, co v tomto materiálu chybí /namátkou jmenujeme třeba specifickou problematiku psychiatrie, která je zde zjevně opomíjena/: pokud bude ochoten tyto připomínky písemně rozpracovat a věcně doložit, rádi se pokusíme popřát mu sluchu podobným způsobem.

Za podstatný a podnětný však pokládejme postoj, z něhož tento dokument vychází; nesisluje o kritiku za každou cenu, neodsuzuje šmahem vše, čeho bylo v našem zdravotnictví dosud dosaženo, není nespravedlivý vůči těm tisícům zdravotnických pracovníků, kteří se poctivě snaží sloužit, seč jim síly stačí. Naopak ukazuje, že hlavní vinu nenesou lidé, ale nevhodný systém, který promarnuje značnou část úsilí lékařů a trestuhodně hazarduje s důvěrou pacientů, tak důležitou pro jakékoli léčení. Přitom se tento rozbor vyhýbá rozmnožování banálních kritických připomínek, které se periodicky objevují ve veřejných sdělovacích prostředcích, presentovány jako kosmetické vady na jinak krásné a příkladné tváři našeho zdravotnictví. Vidí totiž příčiny nedobrého stavu mnohem hlouběji, v celkové krizi totalitně spravované společnosti; snahu spatřovat je v pouhé nedostatečnosti lidského faktoru /ať již jde o korupčnost lékařů, ledabylost sester či kverulantství pacientů / demaskuje jako pouhou obrat-

nou kamufláž daleko závažnějších systémových poruch.

Každodenní obraz přeplněných čekáren na střediscích svědčí o tom, že máme buď málo lékařů nebo příliš mnoho nemocných. Obojí však úzce spolu souvisí: máme nedostatek lékařské péče tam, kde je jí nejvíce třeba, a počet nemocných ve skutečnosti stoupá proto, že organizace této péče není v pořádku. Povědomí obyvatelstva je přitom záměrně usměrňováno falešným argumentem, jakoby lidé zneužívali toho, že mají zdravotní péči zdarma. Oficiální místa svou propagandou občanům vtíravě vnucují, že zdraví je jakási vrchnostenská milost, dar, který si stát odtrhuje od úst. aby poskytl lidu péči, na niž má každý občan zcela samozřejmý nárok, vždyť je poskytována výhradně z jeho prostředků. Tato skutečnost a také základní čs. zákony dávají každému z nás právo kriticky se vyjádřit k jejich použití; ve shodě s předloženou studií se domníváme, že tyto naše společné prostředky jsou ve zdravotnictví rozděleny nespravedlivě a neefektivně, že jsou z valné části zbytečně promarněny.

Text se úmyslně vyhýbá drastickým případům úmrtí z nedbalosti, faktickým euthanasiím pro pohodlí zdravotnického personálu či přímým mocenským zásahům do nemoci a zdraví /včetně falšování výsledků soudních pitev/; nejsou sice nijak vzácné, těžko však lze zdravotnickým pracovníkům přičítat záměr ohrožovat zdraví či život - pokud to někteří z nich občas činí, jsou i oni spíše politováníhodnou obětí stresových situací a mnohem mocnějších mechanismů.

Po dosavadních zkušenostech nespolečáme příliš na to, že příslušné úřady na náš podnět přímo odpoví a seznámí nás s výsledkem jeho projednání - ačkoli je to jejich zákonná povinnost. Jde nám především o to, poskytnout konstruktivní pobídku k postupnému odstraňování uvedených nedostatků: pokud se poslanci zákonodárných sborů a jednotlivá ministerstva budou našimi připomínkami vážně zabývat /ovšem daleko hlouběji a odpovědněji, než tomu bylo při obvyklém projednávání před několika měsíci, kdy se poslanci vyhnuli konstatování pravých příčin nedostatků a jejich analýza opět vyústila v glorifikaci státního úsilí na tomto poli/, pokud vydávají příkazy či doporučení k nápravě a pokud se o tom veřejnost dozví z oficiálních sdělovacích prostředků, budeme to považovat za důkaz, že naše snaha nebyla marná, že československé zdravotnictví má šanci opět se stát něčím, s čím bude národní společenství spokojeno

a čím se bude moci právem pyšnit.

15.8. 1984

Podepsáni mluvčí Ch 77 :

dr. Václav Benda
mluvčí Charty 77

Jiří Ruml
mluvčí Charty 77

Jana Sternová
mluvčí Charty 77

Praha 2, Karlovo n.18

Pha 10, Kremelská 104

Pha 7, Veletržní

Občan, který projde, nebo lépe, je protažen a prodistribován systémem našeho zdravotnictví, připadá si jako po průchodu bludištěm, jehož smysl a organizací vůbec nechápe, kde nemá ani formální možnost volby a kde je na každé etapě své cesty navíc evidován, dokumentován, statisticky vykázán, případně strojově zpracován - a to mnohonásobně a z různých aspektů. Přitom objektem této podivuhodné a zároveň podezřelé manipulace je jeho tělo, jeho život, on sám: tedy cosi, do čeho má zajisté plné právo mluvit - ba bez tohoto práva jsou všechna jeho ostatní práva pouhým pomyslem.

Snad to nezní příliš nespravedlivě k obrovské armádě zdravotnických pracovníků. Nicméně vyjadřuje to převažující pocity obyvatelstva, které se znepokojeně táže: 'Co se stalo s naším zdravotnictvím? Vždyť bývalo naší chloubou!'

Roztrpčení nebo rozhněvaní nemocní, namačkaní a kašlající v čekárnách, shánějící léky od lékárny k lékárně, hledající jakousi známost a slovo přímluvy, umírající veřejně na přístýlkách - a na druhé straně přepracovaní lékaři, zavalení formálními úkoly, sestry degradované na pomocné síly, neschopné duševně unést konfrontaci s bezvýhodným utrpením a fyzicky vyčerpané prací, která by v jiné profesi patřila mezi práce zakázané ženám /zvedání břemen nad 15 kg/, nedostatek pomocných sil, nedostatek technických prostředků - to všechno poukazuje na jakousi podstatnou závadu.

Co se stalo? Co si máme počít?

Neveřejný průzkum veřejného mínění ukázal, že si občané k nápravě tohoto stavu žádají většího počtu lékařů, lepšího zásobování léčivy a lepšího technického vybavení ve zdravotnictví. Nadřízené orgány zřizují komise pro zkoumání negativních jevů a jejich potírání, ustanovují nové kontrolní orgány a vyžadují další hlášení; apeluje se na etické cítění zdravotníků a na uvědomělou kázeň občanů. A všichni jsou si dobře vědomi toho,

že jde o sysifovské úsilí.

Je nesporné, že naše zdravotnictví prodělalo od druhé světové války prudký vzestup. Počet pracovníků ve zdravotnictví se od roku 1949 více než zdvojnásobil, počet lékařů v ČSR se zvýšil 3,6 krát, v roce 1948 připadalo na jednoho lékaře 1033 obyvatel, v roce 1977 jen 331. Pro celou ČSSR je vykazováno 395 obyvatel na jednoho lékaře, což je po SSSR nejnižší počet na světě. Vzrostl počet nemocničních lůžek, byly vybudovány nové polikliniky, poradny, lázeňské léčebny, výzkumné ústavy atd., rozvinula se farmaceutická výroba. Klesla úmrtnost na infekční choroby, z nichž některé úplně vymizely /např. záškrť, tetanus, dětská obr-
na/, klesla kojenecká úmrtnost, úmrtnost novorozenců a matek. Dalo by se vyjmenovat ještě mnoho jiného - a v dalším se o léč-
čems zmíníme. Faktem ovšem je, že takový vývoj bylo možno pozoro-
vat ve všech průmyslově vyspělých zemích. Je to pokrok, jenž
navazoval na celkový společenský, technický a hospodářský roz-
voj plynule od první světové války, Obrovský podíl na něm mají
jednak výsledky moderní vědy /např. objevení antibiotik a je-
jich rozšíření v praxi, nové poznatky v imunologii s možnostmi
očkování, nové diagnostické a léčebné postupy/, jednak celko-
vý vzestup životní úrovně a vzdělanosti obyvatelstva, vedoucí k
vyšší hygienické úrovni, lepšímu stravování a péči o životní
prostředí. Ukazuje se také, že tento proces probíhal v jiných
rozvinutých zemích rychleji a že ke stagnaci, která odpovídá
celospolečenské situaci, teprve nyní se projevují závady, jejichž
příčiny nelze hledat ve zlé vůli, lhostejnosti a neschopnosti
lidí /jak to často bývá oficiálními místy vytýkáno/, ale spíše
v samé povaze systému /příloha 1./

Naše zdravotnictví bylo po druhé světové válce budováno jako
zdravotnictví socialistické, ato státního charakteru /neboť
existují i jiné typy socialistického zdravotnictví/. Navazovalo
v tom na požadavek marxistické levice čs. sociální demokracie
z r. 1920: "...zrušení všech soukromo-kapitalistických lékař-
ských akcí, soukromých sanatorií... zavedení státem řízené
ve státním měřítku prováděné všelidové akce hygieny...bezplatně,
na účet státu". V době nacistické okupace vypracovala skupina
levicových lékařů návrhy na novou úpravu zdravotnictví a školení
zdravotnického personálu, tzv. Nedvědův plán. Vycházel z huma-
nistických pohnutek, že ~~ma-~~ snahy zajistit kvalitní péči pro
co nejširší okruh obyvatelstva bez ohledu na jeho vzdělání a ma-

jetkové poměry, podobně jako pozdější projekty teoretiků zdravotnictví v rozvojových zemích nebo reformní návrhy v některých západních státech /USA/.

K realizaci těchto plánů došlo u nás po únoru 1948, a to podle sovětského vzoru a na podkladě činnosti sovětských poradců. V roce 1951 přijala strana a vláda usnesení o sjednocení zdravotnictví, které bylo kodifikováno v zákonu o jednotné preventivní a léčebné péči č. 4/52 Sb. V roce 1952 byl vydán tzv. první dokument strany a vlády o zdravotnictví: kladl důraz na preventivní zaměření práce všech zdravotníků a stanovil prioritu péče o pracující v průmyslu i v zemědělské^{velko}/výrobě a péče o rozvoj nové generace.

V r. 1964 byl vydán tzv. druhý dokument strany a vlády o zdravotnictví, v němž byly stanoveny hlavní zásady dalšího rozvoje péče o zdraví: ten vyústil v zákon o péči o zdraví lidu č. 20/66 Sb. Z něho bylo postupně odvozeno šest hlavních prováděcích vyhlášek a řada interních rezortních směrnic. Tento zákon je hlavním právním dokumentem, kterým se naše zdravotnictví řídí. V závěrečných jednáních sjezdů KSČ jsou pak stanoveny i specifické úkoly pro zdravotnictví, rozpracované pro jednotlivé úseky zdravotní péče a na jednotlivých úrovních řízení. V těchto dokumentech je zdůrazněna nutnost péče o životní prostředí, o hygienu práce a hygienu komunální. Byly vypracovány programy k prevenci nejrozšířenějších chorob, jež mají svým podílem na nemocnosti, pracovní neschopnosti, invaliditě a úmrtnosti nejvyšší celospolečenský dopad - jde o vysoký krevní tlak, nádory, cukrovku a virová onemocnění dýchacích cest. Mezi prioritními úkoly zůstává i péče o kvalitu nové generace. Ve spolupráci se Světovou zdravotnickou organizací jsou koncipovány velkorysé výzkumné projekty v těchto oblastech a preventivní práce, zahrnující již v první etapě obrovské skupiny obyvatelstva; naše zdravotnictví je pro svůj celospolečenský charakter a preventivní zaměření Světovou zdravotnickou organizací doporučováno jako model pro rozvojové země.

Československé zdravotnictví bylo tedy po roce 1948 budováno jako zdravotnictví socialistické, se státním charakterem zdravotní péče. Pro lepší pochopení problematiky je proto nutné uvést si její hlavní principy, jimiž jsou:

1. společenský charakter péče o zdraví a státní charakter zdravotnictví,
2. aktivní účast občanů na péči o zdraví,
3. vědecký základ péče o zdraví,
4. preventivní opatření,
5. přednostní péče o zdraví nové generace a pracujících,
6. bezplatnost a dostupnost kvalifikované zdravotní péče,
7. jednotu zdravotnictví.

Podívejme se nyní co tyto principy znamenají v praxi.

Ad.1. - Společenský charakter péče o zdraví a státní charakter zdravotnictví

Otázka vztahu mezi společností a jednotlivcem je problémem, s nímž se musí na teoretické úrovni vyrovnat každá teorie státu a práva a v praxi každá společnost, která má být životaschopná a chce zajišťovat spokojenost svých občanů. Vyřešení vztahu mezi zájmy individua a společnosti ve zdravotnictví znamená na jedné straně umožnit jednotlivému člověku co nejlepší ochranu zdraví a co nejlepší léčení v nemoci - v souladu se stavem současné lékařské péče a vědy, a technickými možnostmi dané epochy, přitom se zárukou jeho svobody, důstojnosti a na bázi vztahu důvěry mezi ošetřujícími personálem a nemocným. Na druhé straně to však znamená hájit zájmy společnosti jako celku, tj. nutnost vyvíjet někdy na jedince určitý nátlak - jako příklad uveďme třeba povinné léčení infekčních chorob, povinné očkování, karanténní opatření, povinnou léčbu pohlavních chorob apod. Vyvstává zde také další otázka: nakolik a jak společnost smí či musí chránit své slabší členy a pomáhat jim, postarat se o zdraví těch lidí, kteří se z různých důvodů sami o něj postarat nedovedou, nemohou nebo nechtějí. Nakolik má stát právo nutit jednotlivce ke štěstí a tedy také ke zdraví? Moderní kvalitní zdravotní péče se svými stále rostoucími možnostmi toho, co lze dělat, je ostatně finančně tak náročná, že jen velmi bohatý člověk by si skutečně mohl sám zaplatit nejkvalitnější léčení na úrovni současné vědy a techniky. Proto je dnes každá společnost nějakým způsobem nucena - buď různými systémy pojištění nebo intervencí státu - zdravotní péči financovat, buď úplně nebo částečně v různých smíšených systémech. /Např. státní zdravotnictví s připojitěním pro různé služby mimo základní standard, event. i s příplatkem/. I nejbohatší společnost musí

přítom řešit otázku priorit. Dilema ve své vyhrocené podobě zní: buď zajistit na základě státní intervence základní nezbytnou péči minimálního charakteru pro všechny občany /tzv. čínský model/, nebo špičkovou péči pro živelný vývoj /donaedávna model USA/. Je nasnadě, že chudé rozvojové země se kloní k prvnímu modelu, s ponecháním určitých možností špičkové péče /nebo léčení v zahraničí/ pro svou privilegovanou vrstvu, a že vyvinuté bohaté společnosti, jejichž zdravotnictví vznikalo na komerční bázi s intervencí různých dobročinných organizací, hledají cestu, jak při zachování dosavadní struktury rozšířit moderní kvalifikovanou péči na všechny občany. Zároveň je třeba otázky prevence: nutný je dozor nad hygienickými podmínkami života, nad nezávadností potravin, chemických výrobků, nad bezpečností práce; i nejliberálnější společnost musí uplatňovat represivní opatření k ochraně životního prostředí. Demokratické společnosti jsou si vědomy toho, že se společnost skládá z jednotlivců, že spokojenost společnosti závisí na spokojenosti většiny občanů a na jejich konsensu; dobře fungující veřejná zdravotní péče musí být kdykoli kontrolovatelná veřejností. /My se tímto jevem v čs. sdělovacích prostředcích setkáváme nejčastěji ve formě drastických, dramatických konfliktů, vzpomeňme např. na rozruch kolem Conterganu v NSR, na debaty v různých státech o právní a mravní přípustnosti jednotlivých lékařských postupů, jako je např. umělé oplodnění, transplantace, potraty apod., nebo na obrovskou korupční aféru kolem stavby vídeňské všeobecné nemocnice./

Ve zdravotnickém systému našeho typu jsou všechna zdravotnická zařízení zestátněna, dotována ze státního rozpočtu, spravována národními výbory /o několika výjimkách bude řeč později/. Všichni zdravotníci jsou zaměstnanci státu, ve své práci se řídí předpisy nadřazených orgánů, od ministerstva zdravotnictví po národní výbory; těmto orgánům také podávají hlášení a výkazy o své činnosti. Jsou placeni podle funkčního zařazení, podle určitých tarifů. Základní mzdy ve zdravotnictví jsou na úrovni pracovníků v průmyslu nebo nižší /viz tabulku v příloze/, příjem nad základní plat je dán nočními a nedělními službami a výkonostními odměnami. Tyto pohyblivé části platu v posledních letech klesají v důsledku úsporných opatření a pracovníci jsou nuceni vybírat si místo proplacení služeb náhradní volna. Přitom např.

hodina lékařské pohotovostní služby v nemocnici je honorována podle oboru 10-20 Kčs. Např. u lékaře je velmi těžké, aby nadřízená složka objektivně hodnotila kvalitu jeho práce a spokojenost jeho pacientů. Přihlíží se proto k ukazatelům jiného charakteru: k dodržení nízkých nákladů při předpisování léků, k udržení nízkého procenta pracovní neschopnosti u obyvatel v úvodě, k vykázanému počtu preventivních prohlídek /jejichž kvalita je objektivně nekontrolovatelná/. U vedoucích pracovníků v nemocnicích záleží výše odměn pro ně i pro podřízené zaměstnance na splnění plánovaných ukazatelů, na dodržení limitů v počtu zaměstnanců, v nákladech na léky na jedno lůžko a ošetrovací den, na využití lůžkového fondu ap. A především záleží na tzv. veřejné a politické angažovanosti pracovníka.

Zdravotník je zaměstnancem státu. A již přístup ke zdravotnickým povoláním je regulován zájmy státní moci. V přijímacím řízení na střední školu převažují kádrová hlediska, rozhodující je třídní původ a politický profil rodičů dítěte. Totéž platí i pro přijímání na vysoké školy, zde se ovšem hodnotí i angažovanost adepta. A po promoci se stejný výběr uplatňuje při povolování postgraduálního školení, nástavbových atestací ve specializačních oborech, při zařazování na vedoucí místa /nebo do tzv. kádrových rezerv na funkční místa/. Kvalifikační příprava na vedoucí místa ve zdravotnictví je schvalována OV KSČ a ačkoli neexistuje takový právní předpis, žádá se na lékařích, kteří chtějí pracovat na pracovišti vysoké úrovně, aby podepsali přihlášku do KSČ. K nesmyslnému zatěžování lékařů patří stále politické doškolování, které je součástí jejich odborné přípravy na všech stupních - marxismus-leninismus, vědecký komunismus; dějiny KSČ, dějiny KSSS - zbytečně zabírají místo náročným odborným poznatkům.

Lékařům je neustále důrazně dáváno na vědomí, že tato jejich podřízenost státu je závažnější než nějaká Hippokratova přísaha. Státní bezpečnost automaticky předpokládá, že vůči ní neexistuje žádné lékařské tajemství a že její rozhodnutí o tom, zda je někdo nemocen či jak má být léčen, musí mít přednost před objektivní diagnózou a stanovenou terapií. Stejně vazalské vztahy panují u vězeňských lékařů a v ozbrojených složkách, poněkud zastřeněji u závodních lékařů. Jako znalci k soudům /což je finančně výhodné/ jsou povoláváni jen ti, kdo jsou ochotni poslušně plnit příslušné instrukce. Lékař, který takto poruší, třeba i se smrtelnými následky, základní zásady profesionální

etiky, má zaručenou státní ochranu a nic mu nehrozí - neexistuje totiž ani veřejné mínění, ani žádná lékařská instituce, která by mohla takové přestupky odsoudit. Naopak toho, kdo se podobným tlakům vzepře /a ke cti povolání budiž řečeno, že takových čestných lékařů je mnoho, možná většina/, s jistotou očekávájí různé nepříjemnosti, ne-li přímo ztráta zaměstnání.

Státním plánem se řídí stavba nemocnic i jejich vybavení, totéž platí pro farmaceutický průmysl, pro dovoz léků, přístrojů apod. Je-li pro centrálně řízené plánované hospodářství obtížné reagovat pružně na nově vzniklé potřeby, platí to pochopitelně i pro zdravotnictví. Je např. téměř nemožné zavést novou vyšetřovací nebo léčebnou metodu nebo nový lék, které nebyly /pochopitelně/ plánovány dopředu do nastávající pětiletky.

Ve zdravotnictví státního charakteru se vztah mezi společností a jednotlivcem asymetriky posunuje ve prospěch společnosti. Hlediska považovaná za celospolečensky důležitá mají prioritu proti zájmům individua v jeho nemoci. To platí o prioritách výzkumu, o rozmístění zdravotnických kádrů, o nákladech na léky a o sortimentu léků z dovozu, při posuzování pracovní neschopnosti a při přiznávání invalidních důchodů. Lékař je veřejným činitelem, 'úřadem' a vposledku zaměstnancem státu. Již tímto faktem může vzniknout napětí ve vztahu pacient-lékař, určitá nedůvěra a antagonismus, pocíťovaný leckdy oboustranně.

Stát je provozovatelem zdravotní péče a také jejím kontrolorem. Je to monopol, který, jak se pokusíme v dalším dokázat, trpí poruchou zpětných vazeb^a samočinných regulací, který nutně pracuje administrativním způsobem a vytváří tendence k různým únikovým jevům na různých úrovních.

Ad. 2- Aktivní účast občanů v péči o zdraví

Slyší-li upachtěný konzument našeho zdravotnictví toho heslo, věru neví, co by si pod ním měl představit. Nuže: teoreticky to znamená, že občanů prostřednictvím svých volených zástupců a lid prostřednictvím svého předvoje našeho zdravotnictví řídí a kontroluje. Dále to znamená, že občanů jsou povinni spoluvytvářet zdravé životní prostředí a běnovat se - ústavou zaručené právo - péči o zdraví /naštěstí se alespoň už neříká, že lid má právo na zdraví/, ale také mají povinnosti: např. dodržovat

léčebný řád, léčit se u příslušného lékaře a dávat se hospitalizovat v rajónní nemocnici, podrobovat se kontrolám posudkových komisí, pokud jde o pracovní neschopnost nebo invaliditu, na předvolání se dát preventivně prohlédnout nebo očkovat. Ačkoli se v hromadných sdělovacích prostředcích proklamují výsledky socialistického zdravotnictví, není většina občanů seznámena s jeho strukturou a lidé v praxi nevědí, kam se mají se svými obtížemi obrátit. Systém státem organizované péče od kolébky ke hrobu vytvořil u velké části obyvatelstva mentalitu spoléhání se na zdravotnické služby - občan na ně sice nadává, ale sám se nenaučil starat se odpovědně a aktivně o své vlastní zdraví. Příliš často říká pacient se zanedbanou chorobou: "Nikam mě neposlali."

Přesněji řečeno se však spolupráce dělí na dvě kategorie občanů. Zaprvé ty, kteří čekají, až s nimi někdo něco udělá, až je kdosi kamsi pošle, něco jim dá resp. přidělí. Jsou to lidé, kteří nevědí, že mají zákonem zaručené právo být informováni o své chorobě, že se na nich nesmí provádět žádný výzkum bez jejich souhlasu, že si mohou případně vybrat léčebný postup z různých možností, že nejsou povinni setrvávat v nemocnici není-li pro to zákonem daný důvod, jako je např. u infekční choroby. Něco jiného ovšem je, že si trváním na svých právech mohou přivodit jisté komplikace, neboť zdravotníci nemívají v oblibě obtížného a problémového pacienta. Čím více lékař nebo sestra jsou šikanováni svými nadřizenými složkami, tím raději zaujímají postoj moc majících činitelů tam, kde si to mohou dovolit.

Druhá skupina pacientů provozuje péči o zdraví jistou "samoobsluhou", jaká je obvyklá v mnoha jiných odvětvích života. Jsou to lidé, kteří se naučili, jak systémem proplout, kde sehnat známé, doporučení k odborníkovi, účinné léky. To by snad nebylo tak zlé, koneckonců osobní iniciativa a podnikavost jsou v boji o život nutné; problémem je, že zde povětšinou nejde o lidi, jejichž zdravotní stav by přednostně vyžadoval kvalitnější a intenzivnější péči. Je ovšem možné, že tito "podnikavci" jsou právě proto v lepším zdravotním stavu než ti, kdo prodělávají kálvarii úředního postupu.

Zdravotnictví je jednou z nejvítlivějších sfér veřejného života a chyby v jeho fungování budí nevoli občanů. Proto jsou nepříznivé informace v této oblasti utajovány: ministerstvu

zdravotnictví byl vydán zákaz publikovat cokoli, co by mohlo na zdravotnictví vrhat nepříznivé světlo. Občanu se tedy nedostane poctivých a jasných informací: přesto na vlastní kůži neustále pocítuje, že něco není v pořádku. Při pákusu zobecnit své zkušenosti, je však odkázán na informace pokoutní "šuš-kandou", často neobjektivní. Jak se pak má účinně podílet na "činnosti zaměřené na ochranu a posilování zdraví lidu"?

Ad.3 - Vědecký základ péče o zdraví

Doufejme, že patří do minulosti doby, kdy i v medicíně byly tabuizovány celé vědní obory: několik ročníků lékařů u nás vyrůstalo bez jakékoliv povědomí o genetice /neboť mendelismus - morganismus byl buržoasní pavědou/, nesmělo se mluvit o hormonálních regulacích, vzhledem k pochybnostem o existenci lidské psyché byla psychologie oborem velmi podezřelým, psychoanalýza zvrhlostí a psychosomatický pohled na medicínu byl považován za šarlatánství. Teoreticky se naše medicínská věda, výuka mediků, postgraduální školení i výzkum opírají o údajně vědecký světový názor - marxismus-leninismus.

Lékařský výzkum u nás je řízen státním plánem a realizován v ústavech Akademie, v resortních ústavech ministerstva zdravotnictví a na lékařských fakultách. Výzkumné úkoly jsou stanoveny plánem, centrálně jsou určeni koordinátoři, jsou určena pracoviště, která se mají zabývat určitými problémy, finanční krytí je plánováno na určité úkoly. Přitom však dochází k častým reorganizacím, ke změnám plánů a ke změnám úkolů. Je prakticky nemožné, aby "bádal" někdo, kdo na to nemá systemizované místo. A na systemizované místo se ve vědeckém ústavu obvykle nedostane ten, kdo má nejvíce a nejlepší nápadů nebo nejlepší předpoklady pro vědeckou práci /i když se to někdy stane/, ale spíše ten, kdo má příslušné kádrové předpoklady a vlivné známé. Výše jsme se již zmiňovali o systému kádrového výběru: také postup vědeckého pracovníka, jeho přípravu a zařazení schvalují vyšší stranické orgány, při čemž i zde se politické zřetele stále více prolínají s korupcí a nepotismem.

Navzdory /nebo možná díky/ centrálnímu řízení je výzkum roztráštěn mezi mnohá pracoviště, řada problémů se řeší duplicitně nebo multiplicitně. Výzkum je plánován na dlouhou dobu dopředu; je absurdní, že je třeba pravidelně hlásit nadřazeným úřadům, o čem se bude bádát a co se objeví např. za deset let,

příčemž taková surrealistická hlášení /rozhodují o další existenci a hmotném zajištění výzkumných týmů, takže není možné reagovat na okamžitou potřebu a skutečně význačné objevy, které jsme se, žel, dosud nenaučili předem plánovat /buď je vůbec nelze dokončit a rozvinout, nebo přinejlepším nacházejí uplatnění s mnohaletým zpožděním, zaviněným výlučně nepružným systémem/. Byrokratické řízení duší iniciativu, obrovská spousta administrativních prací a nedostatek pomocného personálu zatěžuje vědecké pracovníky natolik, že jim zbývá jen málo času a sil k tříbení názorů, k výměně zkušeností, ke vzniku a rozpracování nového nápadu. Pečlivým kádrovým výběrem a systemizací míst ve vědě se vytváří jakási uzavřená kasta vědeckých pracovníků, kteří si rozdělují funkce v různých řídicích a dozorcích orgánech, v lékařské společnosti, v poradních sborech apod. To všechno způsobuje, že hodnocení výsledků výzkumů má daleko k objektivitě. I samotné výzkumné úkoly bývají zhusta plánovány ne vzhledem k odborným potřebám, ale aby zajistily pracovní náplň určitému pracovníkovi na příští pětiletku.

Přes tuto alarmující situaci stále máme lékaře velmi vzdělané a kvalifikované, kteří se všude ve světě dobře uplatňují. Máme nadšené pracovníky, kteří s neuvěřitelným nasazením a bez ohledu na osobní oběti docilují hodnotných výsledků, ačkoli se ještě navíc potýkají s potížemi, jako jsou zastaralé přístroje, nedostatek náhradních dílů, nedostatek laboratorního skla, nepravdělné dodávky vyšetřovacích souprav a chemikálií apod. Např. vzhledem k dovozovým úsporám se pomůcky pro laboratorní vyšetřování dovážejí střídavě od různých, často pochybných, zahraničních firem, takže výsledky výzkumu jednotlivých pracovišť po určitém časovém odstupu nejsou srovnatelné, což je atentát na jeden ze základních postulátů experimentální vědy. Výměna vědeckých pracovníků se zahraničím je nedostatečná, o stipendijních pobytech a různých praxích v zahraničí se rozhoduje podle zcela jiného klíče, než je odborná potřeba - v posledních letech se krátí i náklady na cestovné a vědecké styky v tuzemsku.

Je přitom zajímavé, že i zde existuje jakási "samoobsluha". Iniciativní vedoucí pracovník s vhodnými známostmi může získat prostředky mimo plán a vybudovat pracoviště na světové úrovni. Prostému občanovi je záhadou, jak je to možné, alev podstatě je vděčný, že taková zařízení existují a že se tam nemocný člověk může léčit /ačkoli není vždy jasné, jak se tam dostat/.

Ad.4 - Preventivní zaměření

V Československém zdravotnictví pracuje přes 1000 lékařů v hygienické službě. To zhruba odpovídá počtu psychiatrů či čtvrtině počtu územních obvodních lékařů. Podle zákona o hygienické a protiepidemické péči č. 4/52 Sb. i podle zákona 20/1955 Sb. je naší hygienické a epidemiologické službě přiznána velká pravomoc. Na celém území našeho státu byla zřízena síť hygienických a epidemiologických stanic, která se stala modelem pro celou řadu rozvojových zemí. Naši specialisté z těchto oborů jsou žádáni jako poradci v mnoha zemích a využíváni Světovou zdravotnickou organizací. Systém hlášení infekčních chorob, šetřením v ohniscích nákazy, preventivními opatřeními a očkováním se podařilo vykonat nesmírný kus práce a naši odborníci přispěli významnou měrou k likvidaci řady infekčních chorob nejen u nás, ale i v jiných státech, kde pomáhali jako experti.

Hygienická služba má právo a povinnost vyjadřovat se prakticky ke všemu, co se v naší společnosti děje. Podle zákona hygienik schvaluje projekty průmyslových závodů a dozírá na jejich provoz, aby neohrožoval zdraví obyvatelstva v okolí nebo pracovníků v závodě. Schvaluje výrobky, schvaluje výživové normy pro mládež a pracující pro veřejné stravování, dozírá na hygienickou nezávadnost potravin a má právo kontrolovat dodržování všech hygienických a protiepidemiologických opatření v potravinářských výrobnách, v hromadném stravování, ve školních kuchyních. Dozírá na zdravotní nezávadnost zemědělské výroby. Hygienikovi náleží právo i povinnost posuzovat a schvalovat všechny projekty sídlišť, veřejných budov, komunikací, ale i rodinných domků a úprav bytů. Má střežit nezávadnost pitné vody, ovzduší, kontrolovat čištění odpadních vod, má dozor nad pohřebnictvím. Má povinnost kontrolovat bakteriologicky všechny lidi, kteří ve svém zaměstnání přicházejí do styku s potravinami. Je to tedy obrovská agenda administrativní i laboratorní.

Problém je ovšem v něčem jiném: hygienická služba nemá účinné prostředky, jak zjednat nápravu. Může sice vydávat expertízy a závazné pokyny, ale v praxi je běžné, že hygienik dostane od svého nadřízeného orgánu /např. ONV/ příkaz, aby odvolal své rozhodnutí, protože by se přičilo "celospolečenským zájmům". V konfliktu hygienických hledisek s požadavky ekonomiky nebo politiky musí zdravotní hledisko ustoupit vždy. /Viz příklad

radotínském cementárny, znečišťování vodních toků a minerálních pramenů, konání spartakiády v době epidemie infekční hepatitidy, povolení pionárských táborů v témže období, ale i soukromé zájmy různých prominentů./ Hygienická služba má velmi dobře dokumentovanou závadnost životního prostředí např. v Severočeském kraji nebo v hlavním městě Praze. Je známo, jak tam nepříznivé ekologické faktory poškozují zejména dětskou populaci. Méně se mluví např. o životním prostředí v hlavním městě Slovenska Bratislavě. Pro tuto studii nemáme k dispozici dostatek podkladů, ale varovné ukazatele kojenecké úmrtnosti v Bratislavě patrně souvisí s výstavbou chemického průmyslu v této městské aglomeraci.

Bylo by chybou rozhořčovat se nad systémem hygienické a protiepidemiologické péče. Teoreticky je vybudován skutečně vzorně a naše vysoké školy, především fakulta hygienická, vychovávají odborníky s velmi dobrou úrovní. Chyba není v nich, ale spíše v tom, že je veškerá odpovědnost svalována na ně, přičemž namnoze nemají reálnou možnost ovlivnit celospolečenskou praxi. V zákonech je také deklarováno, že ochrana životního prostředí a pracovního prostředí je povinností všech občanů. To je ovšem dosti absurdní požadavek, protože občané se z oficiálních pramenů nedovědí, čím a jak je toto prostředí ohrožováno. Neboť existuje zákaz publikovat nepříznivé informace. Občan je už od svých dětských let vychováván k tomu, aby upozorňoval nadřízené orgány na skutečnost, že jeho soused přestoupil nějaké hygienické nařízení - že nemete chodník, že myje auto v potoce, že vytváří skládku před domem apod. Nemá však nejmenší možnost ovlivnit podstatné ekologické kalamity a ozvat se proti institucím a podnikům, které hrubě devastují naši přírodu a životní prostředí v našich městech a na venkově. Běžný občan se o většině záležitostí, které se týkají biologické kvality života v jeho bezprostředním okolí i v celém světě dovídá pouze ze šušky. Je-li dostatečně soudný a energický, má někdy možnost ochránit alespoň sebe a svou rodinu, vyhnout se používání závadné vody a potravin, změnit bydliště a pracoviště, odmítnout některá problematická zdravotní opatření /např. nesmyslná aplikace antibiotik při každé příležitosti, dlouhodobé podávání vysokých dávek fluoru dětem či poměrně nedávná módní propagace umělé výživy kojencům/. Proti negativním jevům samotným je však absolutně bezmocný.

Prevence ve zdravotnictví není ovšem pouze záležitostí hygienicko-epidemiologické služby. Je považována za nedílnou součást práce každého zdravotníka. To, co má dělat ve velkém okresní hygienicko-epidemiologická stanice, má provádět ve své každodenní činnosti každý pracovník ve zdravotnických obvodech, územních i závodních. Velká část práce obvodního lékaře má být věnována kontrole provozoven, jídelen, záchodů, chlívů apod. /je nepochopitelné, že při obrovském důrazu na tyto úkoly je právě u nás stav tzv. sociálních zařízení tak ubohý - zřejmě jsou tu ve hře i jiné faktory/.

Oficiální termín zní "léčebně preventivní péče". Existují povinné preventivní prohlídky obyvatelstva. Je vybudován systém preventivní péče o děti a dorost, a povinnými prohlídkami v určitých časových intervalech, školní zdravotní služba a zvláštní specializační obor dorostového lékařství.

Preventivní prohlídky jsou povinné při vstupu do zaměstnání, při změně pracoviště; v určitých časových intervalech podle rizika zaměstnání. Existuje zvláštní organizace pracovního lékařství a chorob z povolání /paradoxně však právě důkladnost systému velice znesnadňuje postiženému dostat za profesionální poškození zdraví oficiální odškodnění; protože také počet chorob z povolání a pracovních úrazů patří mezi závazné ukazatele plánu, zaměstnavatelé i jejich závodní lékaři se všemi prostředky snaží zpochybnit nárok postiženého nebo ho alespoň přimět k tiché dohodě, aby se tohoto nároku vzdal sám a nechal se odškodnit jinou formou. V poslední době se rozšiřují preventivní povinné prohlídky na široký okruh obyvatelstva; k původnímu povinnému snímkování ze štítu a ke gynekologickým prohlídkám přistupuje komplexní preventivní prohlídka z onkologického hlediska, z hlediska chorob zvláště společensky závažných ve vybraných experimentálních okresech.

To všechno je velmi racionální a vypadá výborně. V praxi je tu však potíže: velký počet preventivních prohlídek váže mnoho sil zdravotníků; zjistí-li se porucha zdraví, bylo by také zapotřebí ji léčit, k čemuž mnohdy chybí prostředky. Např. u dětí a dorostu se zjišťuje množství ortopedických vad, ale není dostatek možností zvláštní tělesné výchovy. V důsledku preventivních prohlídek se také zvyšuje počet hlášených

chronických onemocnění u dětské populace - to je faktor, který nepůsobí příznivým dojmem, proto byl vydán pokyn, že se napříště nemají některé choroby nezávažného charakteru vykazovat ve statistikách jako choroby. Ani u dospělých není dosud možností, jak léčit všechny zjištěné závady: léčba vysokého ^{krevního} tlaku, ischemické choroby srdeční, ale i obezity a diabetu vyžaduje nejen léky, ale i úpravu životního režimu s odstraněním stresujících faktorů, což není v moci zdravotníka ani pacienta. A je tu další problém: jednorázová preventivní prohlídka může zachytit poruchu zdraví u určitého člověka pouze v době této prohlídky. Má-li být prevence účinná, musí být prohlídky opakovány v pravidelných, ne příliš dlouhých intervalech.

Uvážíme-li celý ten rozvinutý systém preventivní péče, je nutno podívat se nad jedním faktem: že totiž zdravotní stav obyvatelstva v ČSSR není lepší než v jiných průmyslově vyspělých státech, ba naopak. Právě ve skupině mužů středního věku, kterým je u nás věnována nejvyšší preventivní pozornost, stoupá úmrtnost: přes dokonalou organizaci pediatrické péče je u nás sice nejnižší kojenecká úmrtnost ze všech socialistických států, ale vyšší než ve všech průmyslově vyspělých zemích /viz přílohu č.1/. Tyto skutečnosti naznačují, že i zde jsou ve hře jiné faktory a že asi větší význam než systém zdravotní péče mají pro zdraví obyvatelstva obecné životní podmínky té které společnosti.

Ad 5 - Přednostní péče o zdraví nové generace a pracujících

Československé zdravotnictví má výborně organizovanou péči o matku a dítě, po preventivní i léčebné stránce. Byl vykonán velký kus výchovné práce u několika generací matek, těhotné ženy jsou pravidelně prohlíženy, v prvních letech po druhé světové válce i později bylo vybudováno dosti porodnic, takže jsme mohli být spokojeni, že většina žen rodí v ústavech - porod doma byl nemyslitelným znamenám zaostalosti: zavedli jsme vyhovující systém umělé výživy, postavili jesle a mateřské školy. Mezi tím šel ovšem vývoj dále a nám jaksi došel dech.

Realizace moderních trendů, jako je např. systém rooming-in /tedy pobyt matky s novorozencem v jedné místnosti s možností navázání psychologického kontaktu a individuální péče/ naráží na velké ekonomické, organizační i psychologické potíže. Umělá výživa ve své dosavadní formě nevyhovuje, může alergizovat a není zaručena její nezávadnost. Nedaří se zvládnout všechny infekce, především záněty dýchacích cest. Přes všechnu péči je dosti předčasných porodů a vrozených vad. Novorozenecká a kojenecká úmrtnost dále neklesá. V celých oblastech jsou děti chudokrevné, mají záněty dýchacích cest, projevy alergie, poruchy odolnosti. Nemocnost v jeslích a mateřských školkách je vysoká, často téměř paralyzuje jejich provoz. Zavádí se systém otužování dětí; jejich větší odolnost se má projevit kladně v tom smyslu, že méně matek zamešká pracovní směny. Stále klesá tělesná zdatnost branců. Jsou proto vypracovávány systémy tělesné výchovy mládeže, ale zároveň se ukazuje, jak je těžké najít pro dítě možnost kondičního a rekreačního sportu. Byly stanoveny výživové normy pro děti různých věkových skupin - ale je prakticky nemožné je z hlediska ekonomického dodržet. Preventivní prohlídky, školy v přírodě, mléčné svačiny na školách /rovněž v závadných sáčcích z umělé hmoty/ atd. jsou pokusem kompenzovat nezávadné životní prostředí, závadnou pitnou vodu, nevhodnou výživu, kdy po celé týdny není ke koupi čerstvá zelenina a ovoce, a kdy rodiče nemají jistotu o nezávadnosti potravin pro děti.

Dítě je kromě toho od útlého dětství pod vlivem stresujících faktorů, jako je bytová tíseň, nervozita a únava rodičů, časné vstávání a vláčení ospalých dětí do jestedl a školek. Pak přijdou opakující se školní reformy a změny osnov /spojené i s rostoucími časovými nároky na školní a mimoškolní přípravu: už v nižších ročnících základní školy přesahují normy pracovní doby, stanovené zákoníkem práce pro mladistvé pracující mezi 15 a 16 lety/, problémy s přijímáním na školy vyššího stupně. Už děti školou povinné musí mít nemoc omluvenou lékařem; středoškoláci opakovaně vysedávají hodiny v čekárnách, aby získali neschopenku a mohli doma vyležet katar dýchacích cest. A každá nemoc dítěte znamená pro matku nepříjemnost v zaměstnání, vede k podrážděnosti a další psychické zátěži celé rodiny.

Nemůže a nesmí nám být lhostejné ani kvalita budoucí generace, ani sám osud našich národů, jejich biologické přežití. Zatím se snad můžeme utěšovat tím, že v celostátním měřítku vykazujeme mírný přírůstek obyvatelstva. Ve srovnání s jinými vyspělými zeměmi však naše ukazatele porodnosti /ani úmrtnosti/ nedopadají příliš příznivě, navíc se v nich již dlouhou dobu projevuje zřetelný sestupný trend. Přitom jsou celostátní údaje značně nadlehčovány vyšší porodností na Slovensku a v části Moravy. Praha a Středočeský kraj vymírají /nepřiblížíme-li k migraci/. V Československu bývá uměle přerušeno přes 100 000 těhotenství ročně /v roce 1982 to bylo 154 163 potratů/. Oficiální sdělovací prostředky často redukuje celý problém jen na otázku možných zdravotních následků. Naopak jsou známy případy porodníků, kteří byli zbaveni možnosti vykonávat své povolání jen proto, že z etických důvodů odmítli provádět potraty.

Veřejně proklamovaná priorita péče o zdraví mládeže a pracujících vede u starších občanů k pocitu, že na nich už nezáleží a že na nich má být ušetřeno. Není to pocit zcela neoprávněný, i když nám např. není známo, že by byla vydána směrnice, zakazující předpis zahraničního léku důchodcům, jak se o tom mezi lidmi hovoří. Péče o staré lidi však nepochybně byla zanedbána; obecný kult mládeže se projevil i ve zdravotnictví. Teprve v poslední době, kdy zestárla generace "budovatelů socialismu" a kdy se stárnoucí populace vůbec stává velkým sociálním problémem, je péči o staré lidi věnována větší pozornost. Byl ustanoven geriatrický program. Rozbor situace starých lidí by si ale zasloužil širší studii, přesahující pouhá zdravotnická hlediska a tím i naše možnosti, proto se omezíme jen na několik poznámek.

Na lůžkách interních oddělení nemocnic jsou dlouhodobě hospitalizováni staří lidé, o které nemá kdo pečovat. Mnozí z nich jsou při přijímání do nemocnic doslova vyhladovělí a hygienicky zanedbaní - jde zejména o osamělé staré ženy. Na umístění v léčebně dlouhodobě nemocných /mezi lidmi se jí říká odkladová nemocnice/ nebo na domov důchodců se čeká několik měsíců až let, takže řada lidí zemře dříve, než se tam dostane. Tato zařízení vznikala většinou ve starých objektech klášterů a zámků nebo reprofilizací nemocnic. Úroveň péče představuje jen jisté sociální a zdravotnické minimum. V poslední době se objevují ně-

kteřá diferencovaná zařízení pro staré lidi na lepší úrovni, ale pobyt v nich je nákladnější a není snadné se do nich dostat.

Je nedostatek pečovatelek, které by pomáhaly opatrovat chůravé staré občany v jejich domácnostech. V poslední době byla zřízena funkce geriatrické sestry. Ta má navštěvovat občany starší 65 let a věnovat pozornost jejich zdravotní a sociální situaci. V současné době připadá jedna taková sestra průměrně na dva zdravotní obvody, tj. asi na 6 400 obyvatel.

Péče o staré lidi je náročná duševně i tělesně, neposkytuje velké uspokojení a předpokládá u toho, kdo ji poskytuje, obětavost a lásku. Je málo žen, které by se jí chtěly věnovat. Řeholních sester, které dosud pracovaly ve většině ústavů sociální péče, ubývá, dorost přijímat nesmějí, ba pro dívku z věřící rodiny je velmi těžké i jen se dostat na zdravotní školu, zvláště na venkově. Není jasné, jak se bude situace vyvíjet - nejde totiž jen o věc ekonomiky, nýbrž o celé společenské klima, o vztahy mezi lidmi, o systém hodnot, který je vštěpován mladé generaci.

Ad 6 - Bezplatnost a dostupnost kvalifikované zdravotní péče

V Československu připadá podle oficiálních údajů jeden lékař na 395 obyvatel /evropský průměr bez SSSR je 552, v Africe 5 434, v USA 595/. Občan, který putuje po zdravotnických zařízeních a kolikrát prosedí celé hodiny, čekaje na ošetření, se s podivem táže, kde že ti lékaři jsou. Nuže tedy v tomto počtu jsou zahrnuti lékaři všech oborů, včetně lékařů zubních, lékařů posudkové služby, organizátorů a hygieniků. Jedno nemocniční lůžko u nás připadá na 81 obyvatele, jeden územní obvodní lékař zhruba na 3 200 obyvatel, přičemž počet vyšetření u obvodních lékařů vzrostl zejména v českých zemích jen nepatrně a poklesl podíl, připadající na návštěvy nemocných v jejich domácnostech /viz tabulku v příloze/.

Princip dostupnosti zdravotní léče vedl ke zřízení obvodního systému. To znamená, že celé území státu je rozděleno na územní zdravotní obvody s počtem původně kolem 6 000, nyní kolem 3 200 obyvatel, v nichž je zajištěna služba lékaře se specializací všeobecného lékařství /tedy praktického lékaře/, gynekologa a stomatologa a dětského lékaře s odpovídajícím počtem zdravotních pracovníků. Obdobně jsou organizovány závodní lé-

kařské obvody. Pro několik obvodů jsou pak společné lékařské služby odborníků, např. internisty, chirurga, lékaře pro choroby ušní, nosní a krční /ORL/, kožní, oční apod. Také laboratorní služby jsou zajišťovány na společné rajonné poliklinice.

Myšlenka takového obvodního systému, který by zaručoval zdravotní péči pro obyvatele určitého území a jehož realizace je nezbytným požadavkem v řídce osídlených územích, zejména v rozvojových zemích, není u nás tak zcela nová. Již v době Marie Terezie byla v našich zemích zřízena instituce obvodních lékařů, kteří se měli starat o obecný stav zdraví obyvatel ve svém obvodě, později, zejména pak v minulém století, existovali obvodní, obecní a městští lékaři v poměrně husté síti. Ti se starali o boj proti nakažlivým chorobám, o komunální hygienu a o jiné záležitosti veřejného zdravotnictví, přičemž jejich povinností bylo také bezplatně léčit nemajetné osoby. To vše na tehdejší úrovni lékařské vědy, ekonomiky a společných poměrů. Mimo tato lékařská ústředí existovali ovšem i lékaři se soukromou ordinací a lékaři nemocenských pojišťoven. Nemocný si mohl vybrat, ke komu se chtěl obrátit /byl přitom ovšem omezen svými ekonomickými možnostmi/.

System, který byl před několika desetiletími realizován u nás, měl vyloučit ze vztahu mezi lékařem a pacientem veškeré ekonomické faktory a měl zrušit konkurenční boj mezi lékaři; jediným pojítkem mezi nemocným a lékařem se měla stát potřeba nemocného a zájem společnosti o jeho zdraví. Zmiňovali jsme se již o tom, co "postátnění" lékařů způsobilo ve vztahu mezi lékařem a pacientem: odpadl moment osobní volby a tím se narušil vzájemný vztah důvěry. Nemocný je povinen léčit se u příslušného obvodního lékaře. Teprve na jeho doporučení se může dostat k odborníkovi: potřebuje-li léčení v nemocnici, musí být dodržen úřední postup /pokud nejde o první pomoc/. Nemocný je závislý na kvalitě svého lékaře - je-li nespokojen, nemůže jít jinam. Je-li lékař neschopný nebo neodpovědný, zachází-li se s nemocnými hrubě, není kam se odvolat. Je sice možnost podat stížnost na nadřízené úřady nebo požádat o přeřazení k jinému lékaři - ale jde o nepříjemný složitý postup s nejistým výsledkem. Nejen po odborné, ale i po finanční stránce /diametrální rozdíl proti soukromé praxi v západních zemích/ je postavení obvodního lékaře hodnoceno velmi nízko, což přispívá k tomu, že na obvodech často pracují lékaři méně schopní nebo ti, kdo se snaží přejít do výhodnějšího postave-

ní, je zde mnoho lékařů v důchodovém věku a mnoho žen, které odcházejí na mateřskou dovolenou a berou si volno k nemocným dětem. Výsledkem je fluktuace pracovníků a znejistění nemocných, kteří pokaždé najdou v ordinaci někoho jiného.

Nemocný s celkem banálním onemocněním musí lékaře navštívit několikrát - hned v první den nemoci, třeba v horečkách, si musí vyžádat potvrzení o pracovní neschopnosti. Někdy také neschopenku nedostane. Často je odeslán k odborníkovi. Od toho jde zpátky s nálezem k obvodnímu lékaři a dostane případně doporučení k dalšímu odborníkovi, na rentgen či do laboratoře; z vyšetření se zase vrátí s nálezem k obvodnímu lékaři, obdrží předpis na léky, začne se léčit, ale mezitím uplyne lhůta, kdy je třeba dostavit se k lékařské posudkové komisi ohledně přezkoumání pracovní neschopnosti atd. Všude je třeba se objednávat, jsou různě dlouhé čekací lhůty, vždy se pak ještě sedí v čekárnách... Pacient s jednou chorobou se objeví v několika výkazech o denní činnosti lékaře, je kolem něho značná agenda - a on vlastně ani nemá čas si lehnout a léčit se. Lékař, který během jednoho pracovního dne takto ošetří několik desítek pacientů, nemá čas věnovat se někomu individuálně a snadno přehlédne závažný případ. Pacient nedostane v lékárně léky bez lékařského předpisu /až na některé výjimky/, proto nemá část pracovní doby obvodního lékaře a mnoho času pacienta připadne jen na opakované předepisování léků. Velký je podíl administrativní činnosti. Je třeba vyplňovat mnoho hlášení a výkazů; i nemocniční lékaři stráví zhruba polovinu pracovní doby psaním chorobopisů a zpráv, protože při dokonale zbyrokratizovaném systému je nedostatek administrativních sil a chybí kancelářská technika.

Příliš mnoho nemocných je odesíláno donemocnice. Obvodní lékaři totiž nevykonávají návštěvní službu v domácnosti. Při velké zaměstnanosti obyvatelstva také není dost dobře možné postarat se o vážněji nemocného doma. Tlak na nemocniční lůžka je veliký a přes příznivé statistické ukazatele se např. v Praze čeká na operaci kýly nebo žlučníku několik měsíců. Nemocnice jsou přeplněné, nejsou vzácností přistýlky a lůžka na chodbách. Přitom je ovšem léčení pro nemocného bezplatné, z ekonomických důvodů nemusí spěchat domů, a pro nemocnici je velká obloženost výhodná, protože se přiděl finančních prostředků řídí plněním plánu obloženosti.

Bezplatná zdravotní péče je hojně využívaným propagačním heslem. Slyšíme do omrzení, jak "naš stát vynakládá obrovské částky na bezplatnou zdravotní péči". Občan se může tázat, kdo že je ten stát, který mu něco dává, a odkud na to bere peníze, zda je to skutečně dar, za který je třeba být vděčný, nebo zda je to podíl z výsledku práce nás všech a část dávek, které jsou nám sráženy při výplatě.

V roce 1982 činily náklady na zdravotnictví celostátně 24 663 865 000 Kčs. To je jistě impozantní částka, v přepočtu na jednoho obyvatele našeho státu však představuje 1 604,75 Kčs z toho na investice ve zdravotnictví 140,50 Kčs a na léky 276,29 Kčs. To je jistě překvapivé a rozhodně se tím mnohé vysvětluje.

Zdravotní péče u nás je nivelizována; jediným kritériem pro diferenciaci má být zdravotní stav nemocného. Pacient dostává zdarma vyšetření i léčení včetně operací, ošetření, stravy a léků; bezplatná je také stomatologická péče. Zdravotní péče je poskytována jednotně a úsporně, nemocný nemá možnost připlatit si např. na pobyt v jednolůžkovém pokoji, na chutnější a vydatnější stravu, nemá možnost vyžádat si určitého operátora. Je nedostatek moderních diagnostických přístrojů, rentgenových filmů, laboratorních pomůcek, infuzních přístrojů pro nitrožilní výživu, v nemocnicích je nedostatek prádla, pomocné pruvozy se potkávají s nedostatkem personálu. Nejhrubší hygienické závady i na špičkových pracovištích se díky tomu stávají spíše pravidlem než výjimkou.

Trvalý je nedostatek léků jak v nemocnicích, tak při ambulantních léčeních. Hospodařením s léčivými se zabývají různé instituce a komise na všech úrovních, předepisování léků je přísně kontrolováno a každý lékař i každé oddělení musí dodržet určitý limit - resp. musí mít vyšší údaje dobře odůvodněné. Výdej léků na předpisy je vázán na určité rajonné lékárny a lékař nesmí nemocnému předepsat nebo jen doporučit lék, který v tu dobu není v příslušné lékárně na skladě. Pravidelně jsou vydávány seznamy nedostatkových léků. Dovoz zahraničních léků je plánován, není dost dobře možné obstarat pružně nový zahraniční lék. Předpis určitých léků je také vázán na doporučení odborných lé-

kařů podle zvláštních směrnic. Složitý je i postup povolování dárekových zásilek léků ze zahraničí a tak lékař často z nedostatku času nebo z pohodlnosti nepředepíše /zahraniční/ vzácný lék, ač by mohl.

V současné době pokrývá spotřebu 72,7 % léků domácí výroba, 22,2 % je dovážena ze socialistických států a jen 5,1% z kapitalistických států. Přitom je však řada léků vyráběna z dovezených surovin, a proto dochází i u nich k poruchám v zásobování. Pravidelné a plynulé nejsou ani dodávky ze socialistických států a dojde-li někdy k výpadku životně důležitého léku, je velmi obtížné získat rychle náhradní dovoz. K potížím vedou i problémy a reorganizace ve farmaceutické výrobě a distribuci. Někdy je z hlediska plánu plnění výhodnější vyrobit drahý, ale nikoli nezbytný lék, místo jiného důležitějšího přípravku, který by pro podnik nebyl ekonomicky výhodný.

Podobně jako v jiných oblastech života vede tato chronicky nedostatková a nivelizující situace ke vzniku černého trhu. Existuje v různých formách a na různých úrovních. Lékař musí mít známé, chce-li sehnat přístroje a náhradní díly, musí uplácat opraváře, různými protislužbami si zajišťovat kvalitní odborné vyšetření, pomůcky, léky, literaturu, reagentie. Občan je vynalézavý a snaží se již předem mít všude známé, aby mohl získat pozornější ošetření či jiného lékaře, aby se dostal dříve do nemocnice s lepší pověstí: lidé vědí, které zařízení je důvěryhodné a které nikoli, který odborník má lepší výsledky, který operátor je specializován na určitý druh operací. Existuje černý trh v lécích a syszém úplatků v nemocnicích, aby byla nemocnému zajištěna lepší péče - aby byl umyt, nakrmen.

Část darů je pochopitelně spíše projevem spokojenosti a vděčnosti za poskytnutou péči, část je však skutečně míněna a přijímána jako úplatek a "černý honorář". Je-li tento systém tolerován v jiných oblastech služeb, je zde jako tzv. "negativní jev ve zdravotnictví" teoreticky urputně potírán nadřizenými složkami. V praxi je ovšem potírán především u pracovníků na nižší úrovni /ne však u středního zdravotnického personálu, jehož je přílišný nedostatek/ a u těch, kteří vzbudili nevoli vyšších orgánů ještě něčím jiným; mlčky prochází u prominentů. Oficiální propaganda halasným odsuzováním tohoto nešvaru úspěš-

ně odvádí pozornost od mnohem podstatnějších problémů - přitom samozřejmě nemůže přiznat, že ani zde nejde o projev lidského sobectví, ale především o symptom nefungujícího systému.

Ad 7 - Jednota zdravotnictví

Zdravotnictví je v ČSSR jednotné - v principu to znamená, že jde o jednotně řízené státní zdravotnictví, že je spojeno preventivní i léčebná složka, péče ambulantní i lůžková. Péče je nivelizovaná, diferencovaná jen podle druhu onemocnění, stavu a věku nemocného, provozovaná co možno úsporně, Soustředění péče do rajonních zařízení má také umožnit jednotnou dokumentaci nemocných a její předávání z jednoho pracoviště na druhé. Lékařské tajemství je přitom zaručeno zákonem, ale v praxi není bráno příliš vážně; ani veřejnost, zvyklá na různé prověrky, valně nespolehá na uchování důvěrného charakteru informací ve zdravotních záznamech.

Princip jednotnosti má však své výjimky: existuje zvláštní zdravotnictví pro velké závody, dráhy, uranový průmysl. Svě vlastní zdravotnictví mají ozbrojené složky a ministerstvo vnitra. Zvláštní zdravotnické služby byly zřízeny pro zaměstnance stranického aparátu a vedoucí státní a stranické činitele /tzv. Sanops/. Jsou to zařízení namnoze jinak vybavené, jinak dotované, s dostatkem přístrojů, zdravotnického materiálu a léčiv, pro něž není obtížné sehnat ani vzácné přípravky z dovozu. Tam je všechna péče bezplatná. Pro vybrané kategorie obyvatelstva existuje jiný systém preventivních prohlídek, jiná lázeňská zařízení, zvláštní domovy sociální péče pro postižené děti a domovy důchodců. Běžný občan o tom ví, občas upozoruje, že se někde staví nový objekt, myslí si své. Snad ani nezávidí, mimo jiné mu může být útechou, že v těchto exkluzivních zařízeních nepracují vždy nutně týmy nejzdatnějších lékařů, protože kádrová hlediska zde hrají ještě mnohem větší roli než v "normálním" zdravotnickém provozu. Ostatně právě v této oblasti se zajímavým způsobem projevil význam "lidského faktoru": zatímco jiné eféry vědy, kultury nebo ekonomiky byly v období normalizace klidně odepsány a špičkoví odborníci byli poslání do důhodu nebo k lopatě, ve zdravotnictví jim sice byly odebrány jejich funkce, povětšinou však ponechána možnost

dále působit. Ani představitelé moci nejsou totiž imunní vůči takovým banálním událostem, jakými jsou bolesti a choroba; a kupodivu dávají třeba při operaci přednost výtečnému chirurgovi před chirurgem politicky spolehlivým. Ke škodě nejen prominentů není však tento lidský faktor natolik účinný, aby byl schopen zajistit nestranný výběr a růst dalších generací odborníků.

"...úroveň lidského zdraví a jeho zajištění není jen zevšeobecněným vyjádřením ekonomického rozvoje. Stále zřetelněji se totiž ukazuje, že úroveň lidského zdraví a jeho zajištění...je zároveň a především vyjádřením charakteru sociálně ekonomického zřízení, stupně jeho demokratičnosti a vládnoucích ideologických a mezilidských vztahů" /z materiálu pro lektory, vydaného k XVI. sjezdu KSČ/.

Naše zdravotnictví v teorii předběhlo společensko-ekonomický vývoj, vychází ze zásady platné pro komunistickou společnost, že se každému má dostat péče podle jeho potřeb. Nevyřešeno zůstává, kdo ty potřeby má posuzovat, - zda sám nemocný nebo nějaký orgán společnosti či zda vrcholným posuzovatelem potřeb nemocného má být jeho příslušný ošetřující lékař, který má přitom ruce svázané nejrůznějšími ekonomickými a administrativními hledisky. Uskutečnili jsme tak důsledně systém, který má sám v sobě příčiny své špatné funkce: v prvopočátcích se mohl jevit jako pokrok a mohl uspokojivě fungovat. S léty se však katastrofálně hromadí důsledky oněch zabudovaných systémových poruch, zbytnuje byrokratické nesmyslnost, přičemž celý krizový proces je urychlován přibýváním nových vědeckých poznatků, stoupající technickou náročností moderní medicíny a rozšiřující se paletou nových léčebných možností. Ukazuje se, že systém na jedné straně omezuje svobodu a podvazuje iniciativu jednotlivce, na druhé straně neuspokojuje ani širokou veřejnost, ani abstraktní zájem společnosti.

Zdravotník se stal veřejným činitelem a funkcionářem, z velké části administrativní silou, nemocný člověk objektem postrkovaným od jednoho k druhému zařízení.

Lidé se mění ve statistické soubory pacientů. Takový systém by snad mohl fungovat se zdravotníky, kteří by se nezištně obětovali zájmům nemocných a které by přitom neznepokojovala nesmyslnost valné části vynaložené práce, a s nemocnými, kteří

by pokojně snášeli své utrpení a nevyžadovali nic navíc, spokojili by se s kvantitou i kvalitou práce a péče, kterou jim přidělí zdravotníci jakožto zástupci společnosti. Tyto předpoklady jsou nelidské, vycházejí z přímého popření humanity; kromě toho jsou absolutně nereálné. Stranický materiál, citovaný v záhlaví tohoto oddílu, je proto paradoxně naprosto pravdivý a vystihuje podstatu věci: problémy čs. zdravotnictví jsou vskutku vyjádření krize celého zařízení, jeho demokratičnosti a vládnoucích ideologických vztahů.

Náprava tohoto stavu je obtížná, protože chybí kontrola společnosti, chybí účinné zpětné vazby a samočinné regulační mechanismy, vycházející ze skutečné ekonomické a společenské situace. Ona totiž koneckonců chybí i společnost, neboť soubor ovládaných a manipulovaných není ještě společností. Lepší vyhlídky na zdraví jednotlivců nelze proto oddělit od ozdravení společnosti jako celku, od nápravy systému, který z člověka učinil jen nedůležitý a v podstatě nevitáný přívažek abstraktních zákonů svého fungování.

Příloha č. 1

"Kojenecká úmrtnost jako jeden z nejdůležitějších mezinárodních ukazatelů, podle něhož se hodnotí kulturní, sociální a životní úroveň zemí, prošla prudkým vývojem k pozitivním smyslu."

/Brožura ministerstva zdravotnictví ČSR z r. 1981/

K o j e n e c k á   ú m r t n o s t

stát	1937	1967	1979
ČSSR	117 %	23 %	17,7 %
Rakousko	92	26	14
Francie	70	22	10
Švédsko	45	13	7
Velká Británie	61	19	12
USA	45	22	13

Tabulka kojenecké úmrtnosti u nás od r. 1921

		index
1921	171,7 %	100
1930	134,5	
1937	117,4	68,4
1946	108,8	63,4
1950	77,7	45,3
1955	34,1	19,9
1960	23,5	13,7
1965	25,5	14,9
1968	22,2	12,9

1970	22,1	
1972	21,6	
1974	20,5	11,9
1976	21,0	12,2
1979	17,7	10,3
1978	18,8	10,9
1980	18,4	10,7

Příloha č. 2

P o č e t n e m o c n i c

	Československo	české země	Slovensko
r. 1948	186	144	42
r. 1982	227	154	73

P o č e t n e m o c n i č n í c h l ů ž e k

r. 1948	70 997	58 360	12 637
r. 1982	120 907	87 671	37 236

O š e t ř e n í u o b v o d n í c h l é k a ř ů

	rok	počet vyšetření	z toho % návštěv. služby
ČSSR	1960	50 445 574	8,5
	1982	50 635 766	6,4
České země	1960	35 722 099	9,3
	1982	35 815 039	6,7
Slovensko	1960	14 723 475	6,5
	1982	14 820 727	5,5

P o č e t l ů ž e k n a l é k a ř s k é m í s t

rok 1982	Československo	11,6
	České země	12,9
	Slovensko	9,4

Využití lůžek v %

celkem	87,5
české země	88,4
Slovensko	84,4

M z d y v e z d r a v o t n i c t v í /prům.měsíční/

Kategorie	1980		1981		1982	
	celkem	základ	celkem	základ	celkem	základ
lékaři	4 530	3 397	4 505	3 626	4 482	3 630
střední	2 368	1 787	2 492	2 090	2 509	2 114

V ý d a j e n a z d r a v o t n i c t v í n a 1 o b y v .

celkem	1 604,75
neinvestiční	1 464,25
léky	276,29

L é k a ř i p o d l e o b o r ů č i n n o s t i

Rezort zdravotnictví	celkem	48 254
	interní	4 619
	infekční	308
	tbc	924
	alergologie	46
	nervové	954
	psychiatrie	1 064
	dětské	4 954
	ženské	2 476
	chirurgie	2 543
	ORL	915
	zubní	7 524
	obvodní územní	4 412
	obvodní závodní	2 170
	posudkové	596
	rtg	983
	biochemie	380
	ARO	1 090
	organizace zdravot- nictví	730
	všeobecné lékařství	837
	mimo evid.počet	3 590
	hygienická služba	1 068
ostatní rezorty	celkem	4 248
	interní	453

P a i d a g o g o s

SOCIALISTICKÁ ŠKOLA A MY

/Poznámky z periferie/

I.

Když jsme byli malí prvňáčci, řekla nám soudružka učitelka - aniž vysvětlila fyziologickou nebo technickou stránku věci - že v komunismu budou mít lidé křídla a budou létat jako ptáci.

O něco později jsme se z tribuny jistého sjezdu dozvěděli, že jž naše generace bude v komunismu žít.

Potom, již na pedagogických fakultách, byla jako nejvyšší cíl výchovy označována výchova mládeže právě do komunistické epochy.

Po příchodu do praktického učení většina z nás hledala svůj grunt ve vzpomínkách na kantorské osobnosti svého mládí. Po krůčcích jsme začali uskutečňovat své představy. Mnozí si rozbili nos již při prvních srovnávacích prověrkách svých žáků a našli si místa mimo školství a ostatní, poučení nedostatky svých svěřenců, začali hledat cestu do složitého labirintu žakovských duší.

Znamenalo to dostat do svého učení zároveň řád i umění improvizace, vědět, co vynechat, kdy v kterém ročníku znalostí načarovat a dokonce při tom všem v paralelních třídách probírat látku různým způsobem, protože - jednotným osnovám navzdory - každá třída je jiná. Znamenalo umět zahodit do koše světoborné novoty poslední direktorské schůze a zároveň předvést hodinu se všemi nejnnutnějšími módními prvky při nečekané návštěvě.

Znamenalo to selským rozumem prodrat se vnější diferenciací, kterou představovalo rozdělení na třídy studijné a praktické a naučit něco i třídu "praktickou", tj. tvrdou, apatickou, se kterou někdo nepohnul a která se sama mstila za nepřírozený nesmysl vzešlý od zeleného stolu.

Znamenalo to přežít vlnu skupinového vyučování a začít uplatňovat dnešní pojetí diferenciacie vnitřní, což ovšem prováděl každý normální kantor už od nepaměti - ale proč to vlastně ministersky a okresně inspektorsky neobjevit znovu...

Znamenalo to zkrátka při vši nutné vnější loyaltě k extravagancím najít si v rámci vlastních možností svůj styl a svou cestu v učitelské džungli.

II.

Nová školská soustava se ohlašovala dlouho. Nejprve mlhavými pověstmi, ze kterých se nesla vůně pedagogických snů. Slibovala třídy bezpečně pod třicet žáků, slibovala všecko naučit již ve škole; odpadnou domácí úkoly, děti mimo školu se budou věnovat svým zábavám a sportu, ale i toho bude ve škole dost a dost. Rodiče nebudou mít s učením svých dětí žádné starosti, ve vyrovnávacích třídách si žáci déle nemocní bez problémů doplní učivo a pak se vrátí zpět. Děkonce pro náročnost NŠS budou kantoři zbavováni mnohých veřejných funkcí. Samé slasti téměř kantorského nebe.

Na okresech se zřídily experimentální školy a jelo se. Úkol ověřit NŠS se plnil s úkázkovou socialistickou důkladností. Zejména se odbourala jakákoliv diskuse. V ukázkových hodinách šuměla čínorodá žákovská práce, plnila se políčka tajemek, děti řešily úkoly ve skupinách na barevných magnetických tabulích, všude vládl pestrý pracovní ruch, který byl samozřejmě podmíněn zintenzivněním pedagogovy přípravy na hodinu.

Nejproslulejším termínem NŠS byly množiny v matematice. Děti se opravdu v prvních ročnících učily hrou, hladce se připravovaly na řešení rovnic, ohromovaly operacemi matematiky téměř vysokoškolské.

A jak byla zajímavý ruština. Hry, písničky, básničky. Stala se jediným děleným předmětem a představuje vlastně úroveň výuky cizích jazyků na našich školách.

V pracovním vyučování děti zvládaly základní operace se dřevem, s kovem a měly vyjít ze školy jako truční kutilové. V českém jazyce uměly mluvit, nebály se, větná skladba byla probírána již v prvním stupni - jaké my to máme logické myšlení, jak se to mohlo všechno urychlit, všeobecně posunout směrem k nižším ročníkům, proč to všechno nešlo již dříve, ale tím je vinna stará koncepce, jak jsme to byli tehdy všichni hloupí...

Jako fascinující divadlo se předváděly tyto věci kantorskému obecenstvu, které nebylo povoláno k diskusi, ale k zírání. Z krajských školení přicházely kolegyně lektorky s novými moudry přímo od duchovních otců příslušných předmětů. Učitel již nebude mít starý typ přípravy, ale vlastně obrovské plachty se scénářem, co řekne on, co děti, kam a jak je dovede; všechno předem pěkně na-

servírováno, všechno jde přece naplánovat, promyslet...

III.

Po uvedení do praxe se nejprve tichounce odešlo od slibovaného počtu žáků ve třídě. Pěkně osmatřicet a dělej kantore, co umíš, máme poněkud horší podmínky než na experimentáلكách, ale nevadí, ty první, kantore, musíš pochopit, že máme hospodářské problémy a za pár let budeme potřebovat hezčí rakety. Pak se provalilo, že osnovy v matematice a jazyce českém byly mnohde na experimentáلكách probírány na úkor tělocviku, od sedmi hodin a podobně.

Vyrovňovací třídu - možná se taková najde někde vř větším městě - nikdo z prostých kantorů také neviděl.

I na ty odbourané funkce se jaksí pozapomnělo.

A výsledky? V lokálních poměrech maloměsta - hovoříme jen o tom, co známe z praxe - se několik problémů objevilo hned.

Na druhý stupeň /5. až 8.třída/ přicházeli žáci s poměrně velkou chutí k matematice, ale bez návyků v základním numerickém počítání. To jednoduše nebylo možné stihnout. A chceš-li, rodiči, dítě alespoň v tom hlavním udržet na úrovni, donekonečna procvičuj sečítání, odečítání, později násobilku a dělení, rovnice, vzorce; kdepak žádné úkoly, navíc máš před sebou matematiku, které nerozumíš, syn řve, ze to probírají jinak, ty se vztekáš, ať je to tedy naučí ve škole, co tam ti kantoři dělají.

V českém jazyce sice rozumějí skladebním dvojicí, ale k další práci třeba neznají dostatečně pády. A pravopis? Základní myšlenkou nového češtinářského pojetí bylo snížení váhy písemných projevů žáků. Žák má mluvit, pravopisné chyby zbytečně odrazují, čeština má být přitažlivá. Avšak mohou ze školy odcházet žáci, kteří neumějí správně česky psát? Asi ne. A proto obvykle v ročnících, kdy už byly alespoň základní pravopisné jevy jasné, loví učitelé alespoň jiskěrku návyků, ze které by vykřesali jakýs takýs plamínek. A žáci do posledních ročníků píší třeba i po tvrdých souhláskách. Kantore snaž se, lapej ty chyby, vracej se, vysvětluj...

Jenom ta literatura nám splnila alespoň některá přání. Ukázky dokonce i diskutabilní, je z čeho vybírat. Snad jen ten posun textů z dřívějšíka automaticky o třídu níž je trochu uspěchaný, ale budiž, kantor má možnosti, tedy se dá opravdu experimento-

vat i číst. Jen bohužel v té osmé třídě pro samou přípravu na hloupě vymyšlené přijímací zkoušky /pěkně starokoncepční, tady se nám jaksi ty novoty vytratily/ se poslední období naší literatury vezme hákem.

V metodických příručkách pracovního vyučování začíná téměř každá hodina pokynem "učitel připraví"; jenže kdy a hlavně z čeho, když nejsou poletovary pro práci se dřevem ani s kovem, jak se naučit opravovat kolo, natož malý motocykl, vždyť kdo ho koupí. Ani vyřazené součástky nelze sehnat, což kdyby s tím některý z kantorů začal kšeftovat.

A hudební výchova, kde třída měla vlastně už dávno zpívat z listu? Rozumný kantor /ka/ alespoň učí národní písničky a poslouchat náročnější muziku, i když výchovy, včetně estetické, nevyšly nejhůř. Jen nesmí přijít ty věčné přípravy na oslavy a soutěže.

Pouze kolega tělocvikář si pochvaluje, kdybych měl jet přesně podle osnov, tak dvě hodiny po mně nikdo nic nenaučí.

Zeměpis, přírodopis zajímavý, ale přehušten spoustou podrobností; naučit, zapomenout, naučit, zapomenout atd. v celoročním fofru horečnatého kvaltování.

V dějepisu se splnily snad představy nejrůznější. Náplň v jednotlivých ročnících se změnila tak, že starověké a středověké dějiny, na které každá generace vzpomíná jako na skutečný dějepis a matečnou půdu kladného vztahu k této disciplině, přeběhnou v nesmyslném spěchu kolem uší vykulených páťáků. Počínaje šestou třídou, pasíruje se dějepis známými ideologickými síty dějin politických, hospodářských a hlavně dělnických hnutí; to vše se smíchá s dějinami slovenskými a nemastně neslaně servíruje až k ročníku osmému, rozplizlému v jalové občankářské okecávání.

A žáček nemá ani právo přinést do školy zajímavý článek, knihu, přečíst, co ho baví - kam byste, soudružky a soudruhu, přišli, tak byste látku do konce roku ani neprobrali. Učebnice zeměpisu a dějepisu, zkoumané ex post z hlediska obtížnosti /Jiří Průša, Společenské vědy/, jsou relativně na úrovni vysokoškolských skript. Jak by ne, když v komunismu budeme všichni vědci!

Jen ruština zůstala na úrovni. Hned zpočátku zajímavá a bez písemných projevů, se spoustou poutavých textů, audovizuálních pomůcek a hlavně dělená: čili učitel má před sebou jen polovinu žáků běžných tříd. Pouze tady splnila nová koncepce své nezákladnější předsevzejí. A bereme-li v úvahu, že mateřského jazyka mají např.

žáci 5.ročníku pět hodin, které jsou rozděleny na tři discipliny - mluvnici, literaturu a sloh, a ruštiny čtyři hodiny s polovičním počtem žáků ve třídě, zabírá ruština značnou část energie a pohlcuje vlastně v této věkové kategorii možnosti výuky ostatních jazyků. Při obrovské zátěži žáků, o které bude zmínka později, je to faktor, který stojí za povšimnutí. Možnosti pro němčinu a angličtinu, někde francouzštinu v sedmém a osmém ročníku, kde patří tyto jazyky do skupiny tzv. povinně volitelných předmětů, jen potvrzují nesporný fakt, že současná školská politika staví studiu západních jazyků do cesty účinné bariéry.

IV.

Ve školské praxi figurují tři veličiny, jejichž vzájemný vztah určuje výsledky pedagogického působení. Je to žák, učitel a rodiče. Sejdou-li se tyto hodnoty ve vztahu k učebnímu procesu jako kladné, bývají výsledky výuky nejkvalitnější. Kladný vztah učitele a žáka však může přinést úspěch i bez pomoci rodičů. Obdobně i bez kvalitního učitele může dosáhnout žákovská a rodičovská iniciativa solidních výsledků, čímž nemáme na mysli rodičovské doučování, ale spíše taktické vedení schopného žáka ve vztahu k problematickému učiteli.

Přibližme si nyní zmíněné veličiny v současné podobě tak, jak jsou počítány v dnešním modelu československého školství.

Ke škole má průměrný rodič pocit nedůvěry smíšený s respektem. Pramení případně i ze vzpomínek na vlastní, třeba komplikované zkušenosti, ale zejména je způsoben už příslovečnými reformami a kotrmelci různých přestaveb v posledních desítkách let.

Rodiče odevzdávají do školy, kterou si v běžných případech nemohou vybrat, obvykle jedno, dvě děti. Mají o nich svou představu, kterou těžko mohou korigovat tím, jak dítě vystupuje ve společnosti a konkurenci většího kolektivu. Od chvíle předání dítěte škole rodiče většinou už jen slýchají o tom, jak se jejich dítě vyrovnává s výukou jejíž obsah namnoze uniká jejich chápání. Např. díky pověstným "množinám" průměrný rodič neporozumí matematické vědě svého prvňáčka. Pokud byla kantorská péče kvalitní, nemusí rodiče zpočátku pomáhat. V opačném případě jsou vedle. Potom se objevuje nedůvěra, pocit zbytečnosti probírané látky, které rodiče nerozumí. Vytváří se vztah nedorozumění mezi rodinou a školou i mezi dětmi a jejich rodiči, protože rodiče přestávají mít o práci svých dětí prvotní nadšený zájem.

Rodiče většinou nepovažují za příliš závažný faktor souhrn vědomostí ani výchovné působení školy - mají především zájem na výsledcích, na známkách, na úspěchu při přijímacích zkouškách, na přijetí do vybraného oboru.

Dnešní rodiče jsou značně sebevědomí zejména co se týče vlastních možností dostat děti tam, kam chtějí. Proto požadují na učitelích především, aby odstranil z cesty dítěte za kariérou všechny překážky. Při dnešní korupci se kvalitní vzdělání ani společensky nepovažuje za nejdůležitější; rozhodující je vliv rodičů a dlouhé prsty strýčků. Navíc prodejná angažovanost a servilita učitelů v minulosti v otázkách zemědělství, dnes na příklad v ideologické propagandistice, v ateistickém oblbování i v různých místních trapnostech zanechává v podvědomí veřejnosti znatelné stopy.

Tohle všechno pochopitelně ovlivňuje rodičovský vztah ke škole a samozřejmě i vztah jejich dětí. Učitelská autorita se pak buduje jen s velkými obtížemi.

Na druhé straně je nesporným faktem, že rodiče jsou spícím bohem školství. Jejich zájem se zatím projevuje jen velmi sporadicky. Při rodičovských schůzkách se obvykle poprbají po prospěchu, případně po kázeňských prohrěscích svých ratolestí a zřídka se odhodlají k protestům nebo přáním. Někdy ale anonymní dopis na odbor školství je možnou praxí a soudě podle odezvy právě těchto možností, oficiální strach ze závažnějších reakcí rodičovstva je obrovský. Učitelé jsou úspěšně disciplinováni zaměstnanci, ale rozhněvaný a nespokojený kolektiv rodičovstva jasně a nebojácně formulující logické důvody svých stížností je mocnou silou, která by mohla způsobit zodpovědným činitelům mnoho neklidných nocí.

Bohužel lidé se angažovanosti v těchto věcech běžně obávají a neustálá výměna funkcionářů SRPŠ také vykonává své. Převládá rodičovský zájem, aby právě moje dítě stůj co stůj školou proplulo. A tak je rodičovské sdružení sice určitým pomocníkem v potřebách školy, ale na stav školství nemají rodiče praktický vliv.

Rodiče do školy obvykle přicházejí ve stanovené dny, aby svou účastí na schůzkách SRPŠ prezentovali povinný zájem bez velké naděje, že to má vážnější smysl. O co účinnější by byly pravidelné úřední hodiny učitelů, kam by se zvidavý nebo pozvaný rodič dostavil k neuspěchanému pohovoru s kantorem. Zde by se učitel mohl na příklad informovat dostatečně o zájmech žáka nebo i rodičů - někdy jsou rodinné tradice velmi důležité, přece každý z rodičů měl ve škole svého koníčka. A dítě je nesmírně citlivým signalizátorem

rodičovského zájmu o věc. Navíc by se zlepšil vztah mezi rodiči a učiteli, získalo by se na obou stranách více důvěry a vzájemné vážnosti, porozumění v důležitých otázkách školské praxe i individuálního vztahu k dítěti. Jenže o to nedorozumění zejména dneska jde, i proto se ve sdělovacích prostředcích objevují často pro veřejnost informace, které kantorstvo doslova nadzvedávají. Je to třeba stále opakovaná myšlenka, že se děti musí ve škole naučit vše a pokud je praxe jiná, chyba je v učitelích. Typickou ukázkou tohoto jednání byl závěrečný pohovor nad posledním "školním" seriálem Markéty Zinnerové. Více porozumění pro školské problémy než pedagogičtí funkcionáři měla na základě svého poznání školní praxe právě autorka.

Doba strávená ve škole je značnou částí dětství. Rodiče by tedy neměli povinnou docházku svých dětí při veškerém fofru považovat za předsedem vyřizovanou. Lhostejnost je sice dominantní vlastností dnešního občana, ale to právě našim moci-soudruhům nejen ve školství nesmírně pomáhá a nahrává.

V.

Prokletí feminizace je téma, které snese dnes už i oficiální tisk. Kterýsi učitel na fakultě nazval naši školu sociálním ústavem pro ambiciózní dívky. Jistě, pro ženu slušný plat, prázdniny...

V některých letech šli na kantořinu ti horší, kteří se nedostali na jiné vysoké školy. I proto snad byla často přestupní stanicí. Převládá dojem, že zůstat kantorem je pro muže vizitka neschopnosti.

Nicméně máme před sebou kantorstvo takové, jaké je a navzdory dnešnímu tlaku na školství lze říci, že je kvalitní a že zůstává nositelem možností, které mohou i nemusí být promarněny.

Současná oficiální pozornost upřená na školy a kantory je mimořádná. Jednak je diktována přestavbou školské soustavy, která se nemůže neosvědčit, ale i dobře zakrývaným nečistým svědomím, že právě s tou přestavbou to není nejružovější, Kde jsou doby zemských inspektorů! Častost a rozsah hospitací ve školství dnes má snad pouze obdobu v armádě. A kde jsou kontroly, musí být nedostatky, ber kde ber, a proto se přichází se stále novými opatřeními, školeními, zprávami, dotazníky, povinnostmi, změnami, prověrkami, inspekcemi; lidé kantorský, hřbet ohni, ať si své peníze zasloužíš. Ještěs neudělal jednu mimořádnou práci, máš tu dvě další. A pokud

si chceš přivydělat, máme osobní platy, odměny, tématické úkoly, zvláštní platové postupy, osvěč se, dokaž, že ještě můžeš, nechceš snad zůstat na základním platu?

Dokážeme vůbec odhadnout dosah takového názoru na bezbrannou soudružčinu duši? A v tom je právě největší hrůznost učitelské feminizace, ta obrovská náchylnost podrobit se, nikoliv už elastičnost, ale rosolovatost utahané, ale ambiciózní učitelčiny duše, která při veškeré snaze být manželkou, matkou, při celodenním shonu se má kamsi prodrat v konkurenci ostatních spolusoudružek. A musí kromě toho všeho někoho a něco pořádně naučit.

Je tedy divu, že průměrné kantorské duše ztratí naprosto svou osobitost a poslušně odevzdávají byt za cenu zdánlivých výhod poslední zbytky zdravého selského rozumu a dovedně glajchšaltovány, vedou ochotně jiné po širokých a přímých stezkách předem určených moudrostí?

Pokud jsem snad vzbudil dojem, že za současný stav kantorského řemesla mohou především ženy, chtěl bych to opravit jen potud, že vinen je systém, který takovou feminizaci připravoval.

Neboť je v mužské dřeni určitá neposlušnost a nezávislost, na kterou se poslední módy roubovaly těžko. A pokud muži při učitelování zůstali, patrně si víc zachovávají možnost myslet si svoje a alespoň neoficiálně zůstat na hranicích únosnosti.

Dnešní pedagogická činnost v nesmyslně přeplněných třídách s obrovskými nároky na přípravu je tvrdým oříškem. K tomu připočítejme opět nesmyslnou spoustu soutěží a oslav, kterých se škola musí účastnit a alespoň v některých uspět, protože soudruzi ředitelé mají své problémy a ambice. Jsou proto kolegyně, které již dlouhou dobu nepřečetly solidní knížku, jsou kolegové, kteří si přivydělávají mimo školu.

Po celou dobu deseti měsíců je kantor na jen trochu slušné škole hnán od úkolu k úkolu, bez možnosti zastavení, rozhlédnutí, inspirace. Nesmyslná školení, zbytečné schůzování je opět zdrojem zbytečné, nesmyslné práce, která neúprosně brzdí jakýkoliv projev individuality, likviduje jekoukoliv vzpouru, byť jen pedagogickou.

Na celou situaci má vliv ještě řada dalších věcí. Ve velkých městech bude situace mírnější, na vesnické škole s despotickým ředitelem bude hůř. Je možné, že třeba na moderních školách s malými třídami, tedy místnostmi, se dokonce dodržuje i slušný počet žáků. Že učitelé mají běžně v úvazku povinnosti, které na periferních

školách dělají zadarmo. Je možná feudálně okresní různost v mnohých důležitých otázkách.

Jsou rozdíly v jednotlivých předmětech: přírodovědy, zejména matematika s menší možností společenského zneužití budou mít více klidu. Společenské vědy a předměty k přijímacím pohovorům zase naopak. A to ještě nebyl zmínka o Slovensku...

Jen vážná tvář zapomenutého Mistra shlíží stejně snad ve všech sborovnách na ono kantorské hemžení a kvaltování. Je možné ještě dneska v tomhle labyrintu hledat ráj srdce?

VI.

Krásně rozpačité dítě plné radostného očekávání dostane na prahu svého prvního školního roku kytičku a odebere se ke školním židličkám a stolům, aby natoupilo pouť a bylo v "dílně lidskosti" obrobena v standardní kus nábytku, do jehož zásuvek učitel vkládá rok co rok nové vědomosti, které na konci školní docházky vytvoří souhrn potřebný k úplnému zařazení této části do různých sestav tak, jak to poměry a potřeby vyžadují.

Tato představa bezostyšně čiší ze všeho, co NŠS pro žáky připravila. Nastalo období rozdávání bezplatných učebnic, které ovšem musí žáci bez jediného podtrnutí a škrtnu poslušně vracet, uplatňují se universální způsoby zápisů v sešitech. S nastoupeným blahobytem odešly i proslavené mnogagenerační počmárané lavice se svými vzkazy a pověstmi. Neustálé stěhování po třídách, pracovních, čistota, důraz na pořádek, anonymita socialistického majetku. Kontrola a dozor šedivé masy soudružek, kterým snad ani nejde dát nějakou přezdívku. Přinesli jsme na místa těch starých přece jen nějaké nové hodnoty? Jaké děti nám v tomhle vyřůstají?

V praxi nové školské soustavy se objevuje několik skupin žáků.

První převážně tvoří ambiciózní a nadané dívky. Podpora rodičů, vhodné podmínky a vlohy pro zicflajš jim dávají veškeré možnosti uspět. Ty nejlepší jsou pak bezostyšně zneužívány k takzvané reprezentaci školy ve všem možném a pak už je jen otázkou nervové soustavy, zda tento nápor vydrží. Za odměnu pak, pokud neměly během školní docházky jedinou dvpjku /jaká to nesmyslná podmínka/, dostanou přijetí na vybranou střední školu bez pohovorů -samozřejmě pouze při kádrové bezúhonnosti rodičů.

Druhá kategorie, ve které se nám objeví už i chlapci, jsou žáci normální a běžní. Zájem a pohon rodičů vyrovnává přirozená

zakopnutí. Do první skupiny se dostanou jen mimořádně, ostatně o to ani neusilují. Je u nich znát přirozený zájem i nezájem o jednotlivé předměty a obory lidské činnosti. Díky aktivitě rodičů obvykle před odchodem na střední školu starostlivě počítají své šance a připravují se na přijímací zkoušky s vědomím, že několik chyb v češtinském diktátu může zmařit splnění jejich zájmu třeba o střední zemědělskou školu. A tak dřou oni i jejich rodiče v zákulisí. Třeba to vyjde. /Pokud ne ani po odvolání, určí jejich další osud rozhodnutí na úrovni kraje a přidělenou školu musí podle platných nových předpisů respektovat alespoň do uplynutí desetileté školní docházky. Novinka. I tady chtěla odezvu rodičů./

Třetí skupina jsou opět žáci normální a běžní. Možná jim chybí větší nadání, ale jsou schopni odvést kus práce zejména tam, kde je něco zaujalo. Bohužel obvykle bez přílišného postrku i základní kvalifikace rodičů ztrácejí rychle kontakt s přecí jen vysokým tempem servírovaných vědomostí. Se ztraceným zájmem roste pochopitelně i počet neúspěchů a negativní přístup ke všemu ve škole. Často třeba větší počet zameškaných hodin přivede žáka do situace, kdy mu ujel vlak, mnohdy definitivně.

A tady objevujeme pro kantora i žáka nehoráznost, typickou právě pro nové pojetí. Často v okamžiku, kdy by měl učitel u velké části žáků na staré vrstvy navázat nové, nenajde tam nic. Neboť, světě div se, ono se i zapomíná. A teď je, kantore, každá rada drahá. Začít znovu a zopakovat, vrátit se třeba do minulého ročníku a potom pokračovat dál za situace, že ten ďábelský kolotoč hodin je nabourán, ztracen a všelijak dohánět, namáhat se, stavět se na hlavu, aby to na konci roku nějak vyšlo, nebo dělat jako by nic a předem značné procento žáků odepsat? Dříve byla možnost pro učitele i žáka chytit dech a v podstatě ještě v osmé třídě a během posledních dvou ročníků /při devítiletce/, právě ve věku, kdy se i u kluků vážně rozumu bralo, zalepit některé meze-ry a uspět. Rozumný a jen trochu zkušený učitel s tím počítal a látku si přizpůsobil. Tohleto je dnes prakticky nemožné. Proto se objevuje procento žáků, kteří se nechtějí učit, jsou ochotni to prohlásit doma i ve škole, zapadli jednou do toho začarovaného kruhu nevědění a nezájmu a nemohou z kola ven.

Rodiče obvykle nepomohou a škola dělá jako by nic, protože na různé doučovací kroužky nám jaksi na okresech nezbyly peníze. A tak negativní vztah ke všemu školnímu, vzniklý z představy neprůchodné džungle převážně části vyučovacího konání, pomalu vrůstá do osobnosti socialistického občana. A nechtějme ani vidět, kam se poděje jeho touha po uplatnění, prosazení, všechna ta přebytečná energie, koumáctví. Občas to v našem tisku, v rubrice soudních či černých kronik, přece jen najdeme.

Ještě pro úplnost můžeme přidat jednu skupinu. Tu, která je i byla, obvykle ne příliš úspěšnou, existující v každé školské soustavě. Buď se nakonec uplatní v praktickém životě a najde si svůj styl pracovitých a poctivých lidí, nebo vytvoří hospodskou šedě plkavých individuí.

Pro nás je výstražným mementem zejména skupina předcházející, která znamená zmařené možnosti marnotratně prohraných osobností.

VII.

Nenamlouvejme si, že dnešní situace na našich základních školách nebyla diktována velkou starostí o přípravu mládeže do života. Ovšem tentokrát ideologický diktát byl natolik jednoznačný, že při přípravě NŠS spousta kvalifikovaných lidí couvla. Ti, kteří zůstali, splnili zadané téze do puntíku. A tentokrát nežůstalo pouze při řečnických pultech. Z nich celá koncepce rázným krokem přešla k ukázněným a iniciativním psacím stolům. Další pouť přes experimentální ověření do praxe již známe.

Představujeme si, že nová školská soustava měla splnit několik očekávání.

Předně pokročit v chápání, znalostech a návycích zejména technických oborů a za druhé přispět k dezorientaci a tím větší poslušnosti ve vědách společenských. Pokusy o upevnění kázně, které pramení z těžko zakrývaného pocitu neúspěchů ve výchovné sféře, zůstává spíše na úrovni pečlivé kontrolní činnosti, než aby přinesly solidní řád a smysl.

Vzhledem k tomu, že ve slibech a plánech NŠS jsme zůstali na půli cesty zejména v praktickém řešení ožehavých otázek, vyžadující větší finanční zásoby, bude asi nejen její hodnocení z praxe, ale i oficiální dojem spíše rozpačitý. Jenže reorganizace

stála tolik prostředků, že z ní už nelze ustoupit nejen z prestižních důvodů. Tak snad zbývají postupné úpravy, které se již v praxi přece jen začínají ohlašovat.

Pro nás je uskutečněná školná soustava bohužel další ukázkou smutných výsledků direktivní koncepce, tentokrát na poli, které by mělo být pro každou společnost nejcennější.

Pro obec kantorskou je to příležitost k ohledání individuální míry profesionální i lidské cti, svědomí a prodejnosti. Ostatně jako v každém povolání a v každé době, ve které lidem nenarostla křídla a v níž nelétají jako ptáci.

Jiří O t a v a

Jaroslav Seifert dostal Nobelovu cenu!

O Nobělově ceně pro básníka Jaroslava Seiferta jsem se dozvěděl v pátek, 12.X.84 od přátel, včetně informace, že to v Rudém právu mám hledat až na předposlední straně. Přestože se jedná o první Nobelovu cenu udělenou československému spisovatel, noticka měla rozměr 3,5 krát 5,5 cm. Ten den, ani ve dnech následujících se v žádném deníku neobjevil článek, který by měl v titulu pojem Nobelova cena. Snad proto, aby si toho čtenáři nevšimli. Opakovaly se jen stereotypní formulace, jež čtenář snadno přehlédne o "blahopřání Jaroslavu Seifertovi", informující veřejnost, že ředitel nakladatelství Čsl.spisovatel, Jan Pilař, nebo ministr kultury M.Klusák navštívili Jaroslava Seiferta, aby mu gratulovali. Třetí den po udělení ceny, kdy již novináři měli možnost napsat něco bližšího o Seifertovi, objevily se v denících články v rozsahu 5 krát 16,5 cm, všechny formulované stejně. Všichni novináři přejali a přetiskli jen a jen sdělení ČTK, jako by sami nevěděli, kdo je Seifert. A kdyby v zahraničí nevznikly kolem Seiferta nějaké polemiky v masmediích, asi by informování naší veřejnosti o prvním českém nositeli Nobelovy ceny za literaturu skončilo těmito nevýraznými notickami.

Protože se dle formulace uveřejněné v RP dne 13.X.objevily v zahraničí "pokusy západních novinářů zneužít jména našeho básníka k pomlouvačným útokům proti jeho vlasti a učinit jeho jméno součástí psychologické války proti zemím socialismu " /citát z RP/, uvedl tento stranický deník dva sloupečky výňatků o jeho mládí z jeho knihy vzpomínek a na páté straně uveřejnil jednu jeho báseň ze sbírky vydané v roce 1938. Životopis Seiferta, ani jeho fotografie, literární rozbor, se nikde neobjevil. Jak také "přijatelně" vysvětlit čtenáři, že se Seifert již roku 1929 rozešel s KSČ, že nikdy již nežádal o nové přijetí, že nikdy neudělal sebekritiku před stranickými orgány?

O týden později zveřejnilo Rudé právo prohlášení českého velvyslance v Paříži, že není pravdou, že by Jaroslav Seifert byl ve svém domově nějak šikanován. Naopak, že je oceňován a že

mu dokonce před třemi lety k osmdesátinám blahopřál i prezident republiky Gustav Husák. Tímto prohlášením chtěl náš velvyslanec napravit před západní veřejností reputaci naší vlády a smazat vše, čím se proti Seifertovi provinili současní zástupci oficiální znormalizované kultury, a dodatečně si i básníka "přivlastnit", jako by i on souhlasil se současným politickým režimem.

Současně bylo v pražské ulici U Bandronky, kde básník bydlí, několik vozů zahraničních televizních společností a jejich reportéři nemohli pochopit rozpaky oficiálních míst s nimiž je Nobelova cena zde přijímána, ani to, že nikde v knihkupectví nevidí jeho portréty nebo vystavené knihy. "Chápu, že se musí utajovat informace o raketách, ale básně a pershingy, to je snad něco jiného!", řekl mi jeden přítel, zahraniční dopisovatel, který se marně pokoušel navštívit Seiferta v nemocnici či interviewovat předsedu současného Svazu spisovatelů Jana Kozáka. Ten, aby snad neřekl něco, co by nebylo předem schváleno, se nechal před ním zapřít. Přítel-novinář se mně zeptal: "Copak u vás nemají nakladatelství zájem na zisku a na ohlasu? Copak i do básniček zasahují představitelé a tajemníci komunistické strany?"

Těžko se to vysvětluje někomu, kdo zde nežije. A tak jsem zopakoval kus života Jaroslava Seiferta a mrzelo mne, že místo povídání o umělcově díle a případném literárním rozboru, musím znova mluvit vlastně o politice. Ale v této zemi to asi nijak nejde. Zde je předmětem stranického usnesení a jednání i vhodná "úprava" životopisu básníka.

Jaroslav Seifert byl posledním předsedou Svazu spisovatelů, který byl rozpuštěn z "rozhodnutí stranických a státních orgánů" v roce 1970. Pak byl vytvořen nový Svaz spisovatelů, do něhož přijali jen ty "prověřené" a konformní. Většina do této doby již významných českých spisovatelů do nového, konzolidovaného či "normalizovaného" Svazu spisovatelů nevstoupila, nebo nebyla přijata. Mezi těmi, co jsou dodnes mimo oficiální Svaz spisovatelů - tedy píšící své práce buď do šuplíku nebo pro samizdat - je i básník Jaroslav Seifert.

Zatímco o většině vyloučených spisovatelů se u nás nemluví a jejich díla nesmí být publikována, nebylo přeci jen možné vymýt Jaroslava Seiferta zcela z české literatury. V učebnicích a čítankách byl celá desetiletí a tak se vydávaly pouze jen jeho staré práce, z období ještě před druhou světovou válkou.

Vydat jeho sbírky básní ze sedmdesátých let se nikdo neodvážil. Seifert je několikrát nabídl, byl však vždy odmítnut, především "zásluhou" I. Skály. A tak Seifertovy básně byly jedny z prvních, jimiž začínal v sedmdesátých letech český samizdat. Seifertův "Morový sloup" byl v samizdatu "vydán" /tedy na stroji rozepsán/ a s podpisem autora věnován přátelům již k vánocům 1972. Tiskem vyšel až v roce osmdesátém a to teprve potom, kdy jej vydali v exilových nakladatelstvích v zahraničí. Seifertova sbírka "deštník z Picadilly" kolovala v různých variantách celé desetiletí.

Pak přišlo Prohlášení Charty 77 a Seifert byl jedním z jeho prvních signatářů. Jeho sláva, obliba mezi lidmi, věk i nemoc ho uchránily od nechutného pomlouvání v novinách v kampani, která potom začala proti chartistům. Vyslýchali ho - vzhledem k jeho ochrnutí - doma. Dál se o nem skoro nemluvalo, řidičský průkaz mu sice /podobně jako ostatním chartistům/ vzali, ale on stejně již skoro dvacet let chodí o berlích, takže sám vůz neřídí. Tím ho příliš nepotrestali. Knižky mu zase nevydávali.

Novinář Jiří Lederer byl v roce 1978 dokonce souzen na tři roky do vězení za to, že vedle "Paměti" Prokopa Drtiny, se pokusil tajně také odeslat do zahraničí i rukopis Seifertových veršů. Lederer seděl ve vězení, verše se do ciziny přece jen postupně dostaly a obě sbírky básní vyšly nejprve v českém samizdatu v Praze, pak je vydalo nakladatelství v zahraničí, edice Poesie mimo domov. A teprve potom vyšly legálně i v nakladatelství Čsl. spisovatel. S desetiletým zpožděním od vydání v samizdatu.

A něco podobného se událo i s jeho knihou vzpomínek "Všechny krásy světa", jejímž vydáním se nyní Jan Pilař chlubí. Zapomíná, že nakladatelství Čsl. spisovatel, právě v čele s Janem Pilařem, odmítlo vydat tuto knihu! Chartista přece nesmí publikovat. Rukopis dokonce tak dlouho "schvalovali", až se jim v nakladatelství zcela ztratil. A tak dal Jaroslav Seifert svoji knihu k dispozici svým přátelům a ti ji několikrát opsali na stroji a "vydali" v samizdatu. V samizdatové edici "Česká expedice" vyšla tato kniha dokonce s fotografiemi a krásným frontispisem. Přátelé ji chtěli věnovat v této, na samizdat neobvykle pěkné úpravě, básníkovi k jeho osmdesátinám. Dříve, než se tak stalo, vyštářala ji StB a většina exemplářů dosud

leží někde ve skladištích Ministerstva vnitra.

Herečka, která nesmí hrát, - protože setrvala ne svých názorech a odmítla udělat sebekritiku v prvních letech "normalizace" a podepsala Chartu 77 - Vlasta Chramostová, vybrala ze vzpomínek Jaroslava Seiferta několik kapitol, a svým krásným hlasem je předčítala po Praze v soukromých bytech. Lidé, přátelé majitelů těchto bytů, se tajně scházeli na tyto literární večery a poslouchali slova Seifertova, jež tehdy nesměla vyjít tiskem, z úst herečky, jež nesměla a nesmí na podium. Západnímu čtenáři to asi bude nepochopitelné, ale i toto bylo označeno policií za "nedovolené shromažďování". Policie přerušovala takováto setkání, vnikala do bytů, legitulovala přítomné, oznamovala to jejich zaměstnavatelům a ředitelům škol /pokud přítomní byli studující/ a vyhrožovala těm, u nichž se lidé scházeli. Pak někdo natočil takovýto literární večer s recitací Vlasty Chramostové na magnetofonový pásek, poslal to tajně do zahraničí, tam to vydali na gramofonové desce a tím byl spáchán další "zločin". Přitom všem ani tak nešlo o obsah knihy - tu za 6 - 7 let potom, dodatečně, po poměrně jen nepatrných cenzurních úpravách u nás vydali - ale o fakt, že se lidé takto dobrovolně, iniciativně a nekontrolovatelně scházeli, a že k nim mluvili ti, kteří měli být navždy zapomenuti. Básník i herečka. A dnes si budou představitelé dosazené oficiální kultury dělat na Seiferta nárok a před obrazovkou prohlašují, jak ho vždy uznávali! A říci lidem, že lžou, že si dodatečně Seiferta "přivlastňují" můžeme jen pomocí psacího stroje a s rizikem, že budeme i za toto zavření a vyslýchání!

V průběhu sedmdesátých let byl prý Jaroslav Seifert několikrát navrhován na Nobelovu cenu. A protože se předpokládalo, že by tuto cenu mohl dostat ke svým osmdesátinám, připravili jeho přátelé i znalci jeho díla přehled o jeho tvorbě, životě i poslední rukopisy k vydání v zahraničí a v průběhu roku 1981 je chtěli odeslat do Švédské královské akademie a rukopisy českým nakladatelstvím v zahraničí. Poslední část z toho však měl odvézt kamion řízený dvěma francouzi, Thononem a Aniesovou, který přijel v květnu 1981 do Československa, ale byl na hranicích zadržen, francouzští právníci zatčeni, a desítky lidí šly do vězení. Část těchto materiálů, rukopisy, připravené k vydání, desky namluvené Vlastou Chramostovou, se staly také předmětem žaloby vůči Jiřině Šiklové, obviněné z toho, že je chtěla přepravit za hranice.

Oficiálně je tam poslat, to není v Československu možné. A poslat je tam tajně, tj. po cizinci, který přijede do Prahy, je zase trestný čin hodnocený jako podvracení republiky. I Jaroslav Seifert byl v této souvislosti - těsně před svými osmdesátinami - několikrát vyšetřován a jeho vyšetřovatele - tedy policii, členy státní tajné bezpečnosti, StB - zase přivedl do Seifertovy vily ředitel nakladatelství Čsl.spisovatel, "také" spisovatel, Jan Pilař, který šel Seifertovi oznámit zprávu o udělení Nobelovy ceny do nemocnice, kde básník již předtím dlouho ležel v silné depresi způsobené chorobou srdce a bral silná ataraktika. S jakými asi smíšenými pocity přijal tuto gratulaci třiaosmdesátiletý, nemocný člověk, jemuž návštěvy J.Pilaře vždy asociovaly hrůzu z výslechů a z domovních prohlídek. V nemocnici, kde byl Seifert totálně izolován od svých přátel, mu také Pilař nabídl okamžité vydání jeho spisů a nechal si od nemocného člověka podepsat smlouvu, aniž mu dovolili konzultaci se členy rodiny či přáteli. Sotvaže totiž udělení Nobelovy ceny oznámili ve vinohradské nemocnici, kde ho navštívil i velvyslanec Švédského království /o tom se také nesmělo psát v novinách!/, hned druhý den ráno mu před dveře jeho nemocničního pokoje posadili dvahlídače. Opětně členy StB, jenomže tentokráte v bílých pláštích. To od minulého pátku legitimují a zapisují si každého, kdo chce k Seifertovi vstoupit a pouští k němu jen členy jeho rodiny. Ani spontánně napsané gratulace od tisíců občanů mu nebyly zatím dodány. A tak je Seifert oslavenec a současně i svým způsobem vězeň zároveň. I teror a vydírání má v Československu až do absurdnosti "konsolidovanou" podobu.

Nositel první Nobelovy ceny za literaturu v Československu je izolován od svých přátel, jeho slova mohou být zkreslena a nikde proti tomu nebude odvolání. Zase se jedná o "přesilovku", zápas mezi jedincem a státní mašinerií, radost je zkvalena smutkem. A protože současný režim stále neví, jak bude Jaroslav Seifert reagovat až se uzdraví a opustí nemocnici, a protože neví, jak skloubit a veřejnosti "naservírovat", že dostal Nobelovu cenu ^{český} básník, který odmítl vstoupit do "poslušného" Svazu spisovatelů, člověk, který podepsal Chartu 77 a nepokořil se před režimem, tak o tom všem raději mlčí. Redaktoři a žurnalisté mají strach o svá místa a tak přetiskují oficiální zprávy ČTK raději než vlastní rozborů a komentáře a mají to bez rizika.

Český čtenář za ta všechna léta však již dovede číst mezi řádky, ví, kdo byl a kdo je básník Jaroslav Seifert a i kdyby dnes se ÚV KSČ rozhodl si ho "přivlastnit" a přijmout do svého problematického Pantheonu i třeba proti jeho vůli, tak pochopí, o jakou jde hru a manipulaci. Vždyť Seifertovy básně, rozepsané na stroji či vydané v zahraničních nakladatelstvích, byly ještě v srpnu tohoto roku zabavovány lidem při domovních prohlídkách a Ministerstvo vnitra je dosud vlastní a uchovává jako "corpus delicti" trestní činnosti proti lidem, kteří Seiferta čtou a milují. Tak, teď již tomu rozumíte? Teď již víte, proč nejsou ve výkladech Seifertovy knihy a nikde se o tom nepíše?

Ne, nejsme barbaři, nejsme negramotní, vážíme si svých básníků a spisovatelů; jen se zatím nemůžeme nahlas a jasně vyjádřit a často domluvit a informovat mezi sebou.

V Praze dne 23. října 1984

Erika Kadlecová

BYLOJE I DUMY

/část příspěvku do sborníku k
70.narozeninám Jiřího S.Hájka/2. Pokus o soužití

Pokud vím, všichni soudruzi, kteří se v r. 1968 snažili o uspokojivé řešení vztahu mezi věřícími a státem, se otázkami náboženství zabývali řadu let jako specialisté na marxistickou kritiku náboženství a vědeckoateistickou výchovu. Pracovali jak teoreticky, tak jako propagandisté a byli ve větší či menší míře začleněni do práce různých stranických orgánů a komisí.

Kritika náboženství - jako všechna společenskovední odvětví - vycházela od padesátých let výhradně ze sovětské školy a stalinové interpretace marxismu.^{1/} Další vývoj šel k pečlivějšímu a samostatnějšímu studiu klasiků, dále ke studiu současných zahraničních autorů z oblasti religionistiky, sociologie, náboženství, psychologie náboženství aj. a současně s tím i k objevování té podoby náboženství, církve a teologie, jakou nabyly ve 20.století. Zde nám k překlenutí mezer velmi pomohli západoevropští a polští marxisté.^{2/}

Na základě solidnějšího studia jsme "objevili" alespoň z části /zdaleka ne však úplně/ jak to u nás s náboženstvím a věřícími vypadá a mohli upustit od opakování tézí, které neodpovídaly skutečnosti. Tím také skončil monolog. Křesťané, kteří dosud nereagovali, začali mít zájem o diskusi. Marxisté, kteří dosud poslouchali jen jeden druhého, začali objevovat i smysl slov pronesených v jiné myšlenkové struktuře. Začal dialog, začalo kritické hodnocení skutečnosti, vzájemných vztahů. jejich oprávněnosti a zdůvodněnosti.

O "genesi" marxistického ateistického myšlení se nezmiňuji proto, že bych to považovala za zvláště zajímavé samo o sobě, ale protože jsem přesvědčena, že se zde projevuje obecná zákonitost, platná pro obě strany. Jakmile se začne "ten druhý" zkoumat poctivě a do hloubky, nutně dojde místo svévolného obviňování k pochopení a vzájemnému respektu. To ovšem neznamená obsahový souhlas, "přechod" na druhou stranu nebo snahu směřovat neslučitelné. Je to však cesta od podezřívání k důvěře, od urážek k dialogu.

Neplatí to jen o vztahu mezi různými myšlenkovými soustava-

mi. Tento jev můžeme pozorovat i uvnitř soustavy a vystopovat jej v každé speciální oblasti, ať již jde o filosofii, ekonomii, právo, historii... Se zvyšováním kvalifikace a úrovně pracovníků se daná disciplína postupně zbavuje apriorních ideologických klišé, vystavuje prověřce kritického zkoumání "poučky", které původně tvořily její obsah. Znovu a znovu se nastupuje cesta od utopie k vědě, od schematu ke skutečnosti, od citace k poznávání.

Pokud držitelé moci z jakýchkoli důvodů nemají zájem na rozvoji skutečného poznání /které je předpokládádem účinného řízení a dosahování žádoucích směrů pohybu společnosti/ dochází ke kritice kritiků a v případě, že se tito nepodřídí, k jejich výměně. Na místo kvalifikovaných kádrů jsou dosazeni do vědeckých a pedagogických pracovišť nové lidé, kteří buď svou nezralostí, neznalostí nebo bezcharakterností zaručují, že budou reprodukovat pouze žádané apologetické téze. Je to marný zásah. Mozek, ten podivuhodný mandarin se nedá zastavit, když byl jednou postrčen na cestu hledání, byť to původní pokušitel vůbec nemyslel vážně. Nedá pokoj, dokud nedosáhne svého, žene se neústupně za poznáním a vyslovením pravdy i za cenu sebezničení. Kruh se uzavírá v moment, kdy se z makety titulárního vědátora vykuklí myslící produktivní pracovník, nastupuje kritika znepokožené moci a podle míry své sterility dusí nebo zcela likviduje nově vylíhnutou vědu. Cyklus naroubování, zrání a oškubání trvá přibližně 15 až 20 let a v praxi zdaleka není tak jednoduchý a autonomní. Je ovlivňován mírou izolovanosti a závislosti dané země, stavem ostatních vědních disciplin, všeobecné kulturní úrovně a po generace vžitých návyků kritického myšlení či jejich absence. Samozřejmě v neposlední řadě zde působí celkový stav společnosti, atmosféra, která může kolísat od ustrnulé apatie v důsledku zažitých porážek až ke zjitřeným situacím akčního napětí, jež může vyvolávat stejně zoufalství /Polsko 1980/ jako naděje /ČSSR 1968/.

... Po lednovém plénu ÚV KSČ bylo možno pozorovat v církvích zvýšený zájem o politické dění a nadějně očekávání. Až do konce února však nedošlo na tomto poli k viditelnému pohybu, dokonce ještě projevy k výročí 25. února mají nepříliš změněný tón ve srovnání s minulými léty.

Pod hladinou se však vyvíjí horečná aktivita, která kulminuje v březnu. Na straně věřících a církví se navazují přerušené horizontální i vertikální kontakty, usoustavňují vzájemné informace, konzultují eventuelní možné kroky a formulují soubory vlastních požadavků.

Marxisté, kteří se ať již v praxi nebo v teorii zabývali problematikou náboženství a církví zasedali "permanentně" na sekretariátě ÚV KSČ, kde vrcholila zásadní diskuse o přístupu k této otázce a kritika dosavadního řešení. Reformní komunisté, kteří se rekrutovali, požadovali radikální změnu linie a hlavně jejího uskutečňování v praxi. Trvali i na kádrových změnách, které by zabezpečily obrat. Byl to vyčerpávající finiš konfrontace dvojího pojetí, která se na této půdě /a pochopitelně nejen zde/ rozvíjela již několik let.

Typické je, že ačkoli pokračoval na všech tradičních fórech /Filosofická fakulta, Sociologický ústav, Jircháře.../teoretický dialog mezi marxisty a křesťany, o této prakticky politické aktivitě, která probíhala paralelně, žádná strana druhou neinformovala. Marxisté striktně dodržovali zásadu, že dokud není vše dobojovaná a schválená, nesmí se s ní "ven" na nestranické fórum. Křesťané se zřejmě obávali, že by jejich aktivity mohl zmařit trestní postih.

Jaro propuklo přesně a na všech stranách najednou. 21. března byly schváleny předsednictvem ÚV KSČ "Připomínky ke koncepci církevně politické práce a vztahu společnosti k věřícím a návrhy na nejbližší postup", které znamenaly zásadní zlom dosavadního pojetí a otevíraly cestu demokratickému vývoji. Současně s přijetím tohoto materiálu byla provedena i personální výměna vedení Sekretariátu pro věci církevní. Místo Karla Hruzy byla ředitelkou jmenována dr. Kadlecová, odbor pro katolické záležitosti vedl dr. Jaroslav Hranička, šéfem odboru pro nekatholické církve se stal Dr. Ladislav Prokúpek. Na Slovensku ke změnám ve vedení církevně politického aparátu nedošlo, avšak tehdejší Sekretariát měl celostátní kompetenci.

Stejného dne 21. března se rozpadlo Mírové hnutí katolického duchovenstva, jehož celé předsednictvo na podnět biskupa Tomáška abdikovalo. Krátce poté došlo k obdobné situaci i na Slovensku. "Mírové hnutí" nebylo klérem počítováno jako jeho vlastní organizace, ale jako cizí těleso, jednostranná převodní páka státních direktiv. Jeho vedení se právem vytýkalo, že projevo-

valo lhostejnost k zájmům a potřebám církve a věřících a nevystupovalo na jejich obranu ani v nejkřiklavějších případech. K abdikaci vedení došlo i v České katolické charitě, účelovému zařízení katolické církve. Biskup Tomášek jmenoval nové redakční rady do Katolických novin a Duchovního pastýře, časopisů katolické církve. 23. března byly oficiálně předloženy státním orgánům souhrnné požadavky katolických biskupů a brzy následovala i obdobná podání nekatolických církví. Jak v souhrnech požadavků, tak v celé pozdější aktivitě katolické církve a evangelických církví bylo možno pozorovat některé charakteristické rozdíly. Základní panel požadavků katolických biskupů se týkal vlastních záležitostí církve. Evangelíci se na nás pochopitelně obraceli také v první řadě s problémy věřících a církví, ale tyto byly zapojeny do celospolečenského kontextu a pojaty jako součást boje za lidská a občanská práva. Katolíci se snažili vnést svou specifickou problematiku do spektra celospolečenské problematiky.

Poslední březnovou dekádou končí první období pražského jara v církevně politické oblasti. Období zpočátku navenek téměř neznatelné, ale tím závažnější, neboť se v něm otevřely dveře a proboujaly zásady pro další vývoj.

Následující období /od konce března do konce srpna/ je nejbouřlivější etapou "jara" ve sledované oblasti. Propuká horečná aktivita církví, nesená jednak pocitem euforie z uvolněného ovzduší, jednak snahou dobýt se všeho hned a bez průtahů v nevysloveném strachu, že by příležitost mohla uniknout. Církevní tisk, zbavený cenzury, ventiluje křivdy a těžkosti, které věřící vytrpěli, vedení církví předkládá státním orgánům návrhy změn a požadavků na nové uspořádání věcí. Katolíci organizují podpisovou akci k podpoře požadavků biskupů, v níž soustředili na 60 tisíc podpisů. Na Sekretariát denně chodí desítky návštěvníků a stovky dopisů s žádostí o nápravu křivd či schválení nejrůznějších záležitostí od osobních až po nejobecnější otázky. V této situaci se ukázalo, že faktické rozbití církevní hierarchické struktury katolické církve je dvousečnou zbraní. V diecézích, kde chyběla skutečná biskupská autorita, se nejsilněji projevovaly obtížně kontrolovatelné, v podstatě živelné tlaky. Vystupovali jednotlivci nebo

skupiny bez politické zkušenosti nebo - což bylo ještě horší - s představami historicky dávno překonanými.

V době našeho nástupu byl v českých zemích jediným úřadujícím biskupem dr. Tomášek v Praze a považoval tudíž za své právo i povinnost zasahovat autoritativními radami do diecézí, vedených kapitulními vikáři. Nebyla to nejšťastnější situace. Byl nejednou stržen naléháním netrpělivého okolí a prospělo by, kdyby některé kroky mohly být zváženy vyrovnanější úvahou biskupského sboru. Příliš rychlá akcelerace a příliš prudké brzdění jsou málo bezpečné na neznámé silnici. V tomto byla situace na Slovensku stabilizovanější, tři diecéze byly vedeny biskupy, z nichž zvláště výraznou osobností byl sídelní biskup nitranský, dr. Neczey.

Je třeba zdůraznit, že přemrštěné požadavky vystoupení a výstřelky nikterak neudávaly tón a v celkovém obrazu byly nepodstatné. Církevní oblast jich nebyla ušetřena - v žádném případě však nebyly její specifikou. Vezmeme-li v úvahu, co zažili v předcházejících 20 letech, musíme se spíše divit, jak uměřeně a zodpovědně křesťané ve své většině vystupovali.^{3/}

Sekretariát nemusel čelit jen tomuto tlaku kritiky a netrpělivosti. Byl zde neméně silný nápor z opačné strany, i když se neprojevoval v masmédiích, demonstracích a peticích. Nemám na mysli jen známé konservativní síly, které se cířily obrodným procesem přistáženy, postiženy a ohroženy ve svých mocenských pozicích. Socialistické hnutí /nejen komunisté!/ se od svých počátků dostávalo nezdrídka do střetu hlavně s katolickým klérem, což mělo za následek široce zakořeněnou nedůvěru k němu.^{4/} Nemálo naprosto poctivých prostých lidí se obracelo na nejrůznější orgány s obavami, zda nepouštíme ducha z lahve, nedáváme slovo těm, kteří vždy bojovali proti pokroku. Byli to většinou starší lidé a my jsme je chápali tím spíše, že jsme měli s nimi totožný cíl, a smysl životního úsilí. Rozdíl byl pouze v tom, že oni ustrnuli u starých zážitků a zkušeností a my jsme byli sto zapracovat i zkušenost posledních dvou desetiletí a vyvodit z ní důsledky. Právě v té horečné době jara nám šlo o to, abychom socialismu vrátili jeho tvář, aby náš stát byl

vlastí všech občanů, silný a stabilizovaný jejich důvěrou, aby marxismus byl rahabilitován jako skutečně humanitní ideál, vědecká teorie, abychom dokázali, že komunistická strana je schopna řešit a spravedlivě vyřešit každou otázku, včetně náboženské, abychom socialistickou skutečnost učinili opravdu přitažlivou a ne odpuzujícím strašákem pro lidi, kteří hledají cestu. Potřebovali jsme rahabilitaci více než oběti našich "deformací" a rahabilitací křesťanů jsme rahabilitovali sami sebe. Tragické meze možnosti jakéhokoli odčinění minulosti jsme ovšem chápali také - čas je jédnosměrný. Hovoříme-li o tom, co podle našeho názoru ze strany křesťanů znesnadňovalo hladký průběh prací, je třeba zmínit se i o našem podílu. Handicapů a chyb nebylo málo. Již to, že aktivita církví vyvěřela ve stejnou dobu jako bylo uveřejněno stranické rozhodnutí realizovat návrhy na řešení náboženské otázky, bylo pro naši práci velmi nevýhodné. Neměli jsme sice zpoždění, ale ztratili jsme potřebný předstih. Připravený program demokratizačních opatření se mohl jevit jako ústupová reakce na kladené požadavky.

Byli jsme si vědomi, že prvním předpokladem uznání správnosti našeho počínání a prosazení jakýchkoli zásadnějších změn je, aby postup církví a jejich mluvčí byl uměřený a seriózní. Nesměli jsme dopustit sebemenší vybočení z mezí zákona a platných směrnic a to ani tam, kde jsme jejich ustanovení sami pokládali za nepřiměřeně tvrdé. Pracovali jsme na návrzích nových předpisů - ale pokud ten který zákon nebo nařízení bylo v platnosti, trvali jsme striktně na jejich dodržení. Takový postoj Sekretariátu zdaleka nebyl populární, byl však nezbytný v zájmu věci. Ve všech stranických usneseních bylo jasně podmíněno, že míra a stupeň zásadního řešení poměru mezi státem a církví záleží především na loyaltě církví k socialistickému zřízení. Nesměli jsme pustit uzdu ničemu, co by mohlo vyvolat byť i jen dojem negativního vztahu.

Nové vedení Sekretariátu vystupovalo velmi sporadicky a zdrženlivě na veřejnosti a v tisku. Objasňovali jsme základní zásady nového postoje k církevně politickým otázkám, ale nepovažovali jsme za prospěšné dělat kolem naší práce mnoho

pokřiku a sensací. Zvláště disciplinovaně jsme dodržovali zásadu, že není přípustné přenášet na veřejnost konkrétní návrhy řešení, ke kterým se dosud orgány nevyjádřily. Tato rezervovanost opět mohla působit zvláště v tak excitované době nepříznivě. Byli jsme si vědomi, že zatěžujeme na hranice únosné meze požadavek důvěry v naši dobrou vůli - neměli jsme však jiné východisko. Byli jsme si vědomi i toho, že sama tato zásada je nedemokratická, dokud však byla v platnosti, dodržovali jsme ji.

Zpočátku jsme měli nemalé obavy ze zasahování /ať již přímého nebo nepřímého/ zahraničních církevních centrál, emigrantských skupin, přehorlivých jednotlivců a západního tisku vůbec. Byli jsme v tom bodě pod vlivem vlastních ideologických strašidel. Věnovali jsme proto nemálo úsilí a času na objasňování smyslu a cílů církevní politiky v kontextu s celkovým děním v ČSSR. Pokud se nám podařilo sledovat, západní novináři se chovali seriózně, snažili se pochopit naše záměry a psali o nich více méně objektivně. Po celou dobu svého působení jsme se také nesetkali s tím, že by naši církevní představitelé nebo věřící byli svými zahraničními souvěrci nebo představenými manévrováni do střetnutí se státními zájmy. Naopak, získali jsme dojem, že venku posuzují situaci mnohem realističtěji než mnozí naši vlastní občané a snaží se tlumit extrémní postoje.

Přepjaté obavy ze západního vměšování byly praktickou chybou jen tím, že jsme této otázce věnovali zbytečně mnoho drahocenného času. Mnohem osudovější chyba, svědčící o politické naivitě byla v opačném extrému. Když jsme prodiskutovali smysl a důvody svých záměrů se soudruhy z brátrských zemí, byli jsme natolik přesvědčeni, že jsme získali jejich porozumění, že jsme nepovažovali za nutné ujišťovat je znova a znova o samozřejmém. Byli jsme si jisti, že si rozumíme, že chceme totéž: ozdravení a posílení socialistické společnosti a nápravu deformací. Naše soudružské svazky a vzájemná důvěra byly pro nás tak samozřejmou podmínkou existence, že nás ani nenapadlo, že by mohly být vztaty v pochybnost. A právě v tomto směru bylo třeba věnovat vysvětlování a objasňování mnohem více úsilí, permanentní pozornost a vyhledávat pro to každou příležitost bez ohledu na čas a únavu.

Při nástupu do funkcí, jsme se domnívali, že v podstatě

známe situaci na svěřeném úseku a máme reálný propracovaný projekt, prakticky proveditelný během půl roku. V této první etapě měly být odstraněny nejtíživější překážky, aby bylo možno přistoupit v klidu k propracování základních koncepsí a jejich variant. Příprava a jednání by pak již nebyly pod tlakem času ani apriorních obranných postojů, neboť fungování církevních institucí by bylo již uspokojivě zajištěno a integraci křesťanů do společnosti by nestála v cestě žádná podstatná omezení. Tento časový /nejen časový/ předpoklád se ukázal iluzorní. Nepočítali jsme s často týdný trvající neprůchodností materiálů směrem nahoru do stranických a státních orgánů. Cesty byly doslova ucpány množstvím návrhů ze všech oblastí. Při tradiční centralizaci rozhodování se vedle sebe kupily problémy zásadního charakteru a dílčí otázky, jež by mohl bez újmy rozhodnout rezortní orgán - kdyby mu nechyběla pravomoc. Průtahy v řešení vyvolávaly nové vlny aktivity křesťanů, rozčileně naléhajících na realizaci nebo alespoň zodpovězení svých požadavků. Urgence a odpovědi na urgence, uklidňování, vysvětlování, pŕtky s těmi, kdo ignorovali zákon, polykaly čas do té míry, že uvažovaný půlrok by nestačil ani tehdy, kdyby nebýl tak dramaticky zkrácen. Uvědomíme-li si, do jak kratičkého úseku byly směstnány události tzv. pražského jara /a kolik času bylo blokováno jedinou oblastí mezinárodních vztahů/ nebylo to málo materiálů, které byly zpracovány, projednány a schváleny.

Řada problémů, na něž si věřící stěžovali, neměla vůbec charakter specifického potlačování náboženství /i když se jim tak nutně musela jevit/, nýbrž byla vyvolána všeobecným omezením občanských práv a svobod. Byla řešena rozvojem demokratického procesu a úloha Sekretariátu spočívala v tom, aby pozitivní změny, probíhající ve veřejném životě plynule a bez konfliktů realizovala i ve vztahu k věřícím a církvím a současně zabezpečoval, aby nemohly být zneužity proti socialismu.^{5/}

Do tohoto bloku problémů patřilo zejména:

- uvolnění cenzury náboženského a církevního tisku
- odstranění některých omezení, týkajících se "kádrového stropu" věřících^{6/}
- možnost shromažďování věřících
- možnost styku ordinářů se Svatou Stolicí

- možnost styku představitelů nekatolických církví s bratrskými církvemi v zahraničí a vůbec umožnění kontaktů se souvěrci
- regulace nákladu novin a časopisů podle zájmu čtenářů 7/
- možnost svobodných voleb do orgánů církví a křesťanských organizací
- možnost provedení změn v redakcích křesťanských periodik, atd.

Demokratizace v uvedených oblastech se týkala největšího počtu občanů, měla rozhodující vliv na změnu atmosféry a odstranila nejtíže pociťovanou diskriminací. Uspokojení jejich zájmů bylo současně zárukou, že náboženského přesvědčení nebude zneužito k politickým spekulacím a věřící se nestanou objektem manipulace antisocialistických sil.

Specifickou problematikou, kterou musel Sekretariát řešit, byly záležitosti církevních osob a organizací a jejich vztahu ke státním orgánům.

Ve vztahu k duchovenstvu a církvím jsme vycházeli ze zásady, že uvnitř církví je třeba být v kontaktů se všemi skupinami duchovenstva a laiků, znát jejich názory, snažit se získat jejich důvěru a aktivní loyaltitu. Bylo nám jasné, že se nelze v žádném případě opírat o jedince bez důvěry a vážnosti mezi jejich souvěrci, protože tyto osoby nás jen diskreditují a izolují od těch, za jejichž představitele byli vydáváni. Je samozřejmé, že ke všem směrům a skupinám náš vztah nemohl být stejný. Nejblíže nám byli představitelé progresivních teologických proudů, u nichž ochota aktivně se angažovat na půdě socialismu spolu s marxisty je zakotvena ve vnitřní logice jejich vlastní interpretace křesťanství.

První snahou nového vedení bylo zajistit, aby státní aparát přestal s praktikou neodůvodněných šikanů vůči duchovním a věřícím a zbytečně nezasahoval do vnitrocírkevních záležitostí a dále, aby byli z nápravných zařízení propuštěni zbylí duchovní.

Byly prověřeny případy oděbraných souhlasů a postupně byly vyřizovány prakticky všechny žádosti o udělení souhlasu k duchovenské činnosti.

Byl vypracován přehled rehabilitačních požadavků a dán impulz k zahájení rehabilitačního řízení u příslušníků církevní hierarchie.

Byla zahájena činnost rehabilitační komise pro případy právní rehabilitace.

Byl udělen státní souhlas k výkonu činnosti biskupů, u nichž nebylo zákonných překážek /byli to pánové Hlouch z českobudějovické diecéze, Skoupý z brněnské diecéze a Š. Trochta z litoměřické diecéze/ a byla uvedena do funkcí řada představitelů nekatolických církví, kteří byli nově zvoleni. Byla povolena činnost Řeckokatolické církve.

Bylo přikročeno k novelizaci církevních zákonů /např. vydány nové směrnice o udělování státních souhlasů, směrnice o vyučování náboženství, směrnice o zrušení předběžné cenzury vnitrocírkevních tiskovin a oběžníků/.

Byla zrušena směrná čísla pro přijímání posluchačů na bohoslovecké fakulty a nezasahovali jsme do jejich výběru.

Byla zahájena jednání o navrácení některých kulturních místností.

Zahájilo se soustřeďování podkladů pro řešení otázky katolických ženských i mužských řeholních společností.

Při řešení všech těchto otázek byl státní orgán ve stálém styku s představiteli zainteresovaných církevních složek a snažil se najít řešení, které by jejich oprávněné požadavky uspokojovalo.

Byli jsme si přirozeně vědomi, že nejsme ani první ani jedinou socialistickou zemí, která se snaží vyřešit otázky soužití státu s církví. Vedení Sekretariátu požádalo obdobné instituce v ostatních evropských socialistických zemí /s výjimkou Albánie/ o zaslání materiálů, z nichž bychom se mohli co nejpodrobněji poučit o vývoji a stavu vztahů mezi církvemi a státem.

Zprávy a rozbor, které jsme takto získali, byly pro nás velkým přínosem, neboť jednak jsme se seznámili s různými variantami přístupu k jednotlivým aspektům, jednak jsme získali jistotu, že svými záměry a reformami nikterak nepřerůstujeme rámec, uplatňovaný v té či oné bratrské zemi. Jediné, čím jsme se odlišovali, bylo tempo změn a atmosféra, v níž probíhaly.

Nejtrpčí bylo zjištění, že naše země, tak bohatá tradicemi tolerance a demokracie sklouzla v předcházejících letech k potla-

čovatelským praktikám, které neměly ani obdoby, ani opodstatnění.

21. srpen znamenal šok a zlom. Postoje obou stran jsou jasně zachyceny ve třech materiálech, které byly publikovány krátce za sebou.

Časově prvním je provolání Sekretariátu pro věci církevní duchovním a věřícím všech církví. "Víme, že svoboda náboženství je věc, která vám leží na srdci nejvíce a jste znepokojeni o její osud", praví se v něm. "Pamatujte však, že nebudete svobodni jako křesťané, nebudete-li svobodni jako občané". Věřící se vyzývají, aby spolu se všemi ostatními byli jednotni v nekompromisním odporu proti okupaci, v důsledném pokračování demokratické linie naší politiky, formulované a zahájené Lednem a ve věrnosti legálním orgánům a představitelům země, kteří musí být osvobozeni. Dále se v Provolání konkrétně nastiňuje, co jako křesťané mohou udělat v dané situaci. Postoj Sekretariátu byl přijat s pochopením a porozuměním a sympatiemi, byl pochopen jako doklad toho, že marxisté stojí za svým slovem bez ohledu na zmíněné okolnosti.

Záhy přišlo z Vysočan varovné upozornění, že /ať již z politické naivity nebo dokonce s určitým záměrem/ jsou mezi lidmi šířeny představy, jako by bylo možné vyřešit zoufalou situaci prohlášením Československa za neutrální stát. Z obav, aby takové úvahy nenalezly odezvu mezi křesťany, jsme urychleně svolali na Sekretariát představitele všech církví, kteří byli při časové tísní a přerušovaných komunikacích dosažitelní. Wysvětlili jsme jim vzniklou situaci a nebezpečí, že by šířením iluzí o neutralitě mohlo být zneužito jako dodatečného důvodu vpádu a "důkazu jeho oprávněnosti". Nadále jsme do jednání nezasahovali, ponechali jsme sezvané církevní osobnosti s prosbou, aby záležitost ze svých pozic v klidu zvážily a pokud uznají za vhodné se k ní vyjádřily. Výsledkem jejich jednání bylo "Poselství všech křesťanských církví v ČSSR k domácí a světové veřejnosti", v němž vedle řady dalších myšlenek bylo i naprosto jednoznačně odmítavé stanovisko k neutralitě. Říká se v něm: "Apelujeme na vaši odpovědnost za další řešení situace, v níž jsme se ocitli se svým suverénním státem,

jeho legální vládou a vším lidem. Pamatujte, že jen mocí ducha můžeme tuto situaci zvládnout. ... V této souvislosti také upozorňujeme na přitažlivé heslo neutrality, které v dané politické situaci by mohlo být vykládáno jako zrada mezinárodního socialistického hnutí, k němuž se náš lid nepřestal hlásit. Nikdy jsme nechtěli a nechceme být nezaujatými diváky na tomto světě. Víme, že v demokraticky socialistické společnosti se uskutečňuje nemalá část křesťanského programu evangelia Ježíše Krista. Z těchto důvodů odmítáme neutralitu, stejně jako odmítáme okupaci. Prohlašujeme, že spolu s naší legální vládou a KSČ neopustíme cestu našeho demokratického socialismu. Tato cesta znamená jedinou reálnou budoucnost ČSSR".

Třetí prohlášení je z doby návratu našich představitelů z Moskvy a odráží se v něm již nová fáze vývoje. Osobnosti, které podepsaly v Moskvě těžké a nepopulární dohody potřebovaly podporu svého kroku. Církev jim ji dala. Stalo se tak v Jirchářích 2. září na shromáždění zástupců křesťanských církví, na němž se sešly hlavy církví a teologických fakult i další vůdčí osobnosti římskokatolické, pravoslavné a protestantských církví. Svým složením to bylo nejautoritativnější shromáždění církevních představitelů, které se u nás v posledních desetiletích sešlo. V úvodu hovořil profesor A. Žiak, generální dozorce Slovenské evangelické církve a podlaneo Národního shromáždění a dr. Kadlecová. Další jednání bylo opět výhradně v kruhu církevních činitelů. Ve výsledném prohlášení "Všem křesťanům v naší Československé republice" se k meritu věci říká následující: "Děkujeme všem ústavním činitelům v čele s prezidentem republiky L. Svobodou, kteří v zájmu života a cti národů našeho socialistického státu se v dané tísní rozhodli pro cestu postupné konsolidace poměrů, vzniklých vstupem armád některých států Varšavské smlouvy na území našeho státu. Oceňujeme, že se konsolidace poměrů v naší socialistické republice za úsilí našeho lidu děje - jak doufáme bude dít - pod vedením presidenta republiky L. Svobody, Národního shromáždění v čele s J. Smrkovským, vlády O. Černíka a v čele s Alexandrem Dubčekem, jimž všichni důvěrujeme.

Děkujeme Vám, bratři a sestry, že jste ve zkouškách minulých dní projevíli takovou morální sílu, rozvahu, jednotu i obětavost a že jste se varovali všeho, co by mohlo ohrozit nadějí na řešení těžké situace.

Podle svého křesťanského svědomí se hlásíme k uskutečňování pravdy, spravedlnosti, svobody a lidské rovnosti v demokratickém socialismu. To je důvod naší solidarity a věrnosti socialistickému zřízení."

Srpen neznamenal okamžitý konec obrodného procesu. Pokud bylo možné, pokračovali jsme v započaté práci a podařilo se ještě uskutečnit řadu záměrů. Nejvýznamnější bylo znovuzřízení katolické teologické fakulty v Olomouci. Kromě toho jsme také již mohli vyhodnotit výsledky některých opatření, jako např. nové organizace výuky náboženství pro děti - 2 - 9 třídy nebo uvolněného náboru studentů bohosloví. Nás odhad procenta dětí, přihlášených na náboženství při naprosté absenci administrativních nebo psychologických zábran se kryl s očekávanou skutečností překvapivě přesně a počet studentů na obou fakultách byl dokonce nižší nežli jsme předpokládali se zřetelem k tomu, že se mohli přihlásit i všichni ti, jimž v tom bylo v minulých letech zbraňováno. Katastrofální věkové složení sloužícího kléru by podle našich propočtů vyžadovalo mnohem vyšší přírůstek dorostu, pokud by v následujících letech měly být uspokojovány alespoň základní potřeby věřících.

V druhé polovině roku 1968 a v prvních měsících roku následujícího byla také vypracována celá řada dalších návrhů, jako např. zásady pro uvažované jednání s Vatikánem, úpravy platů duchovních, zásadní reorganizace struktury státního církevně politického aparátu atd. Uskutečnění se však již odsouvalo do prázdna, stále těsnější prostor se nakonec uzavřel docela. V procesu normalizace byly likvidovány všechny konkrétní kroky, které se uskutečnily v roce 1968 a pochopitelně vzala za své atmosféra, která události doprovázela. Nabízí se otázka, zda celé úsilí mělo smysl, zda z něho vůbec něco zůstalo.

Domnívám se, že význam zkušenosti je v tom, že byl proveden důkaz, že spolužití křesťanů a marxistů jako rovného s rovným na základě spolupráce a vzájemné důvěry v rámci socialistického státu je možné, Vnější porážka tento výsledek neodbourala.

Po celou dobu nebyl žádnou církví formulován ani jediný požadavek návratu pozemkového a kapitálového vlastnictví, jímž v minulosti disponovaly. Zájem o návrat ke kapitalismu byl nulový, ani úvahy na toto téma se nevyskytly.^{8/}

Po celou dobu žádná z církví nezaútočila na některého z našich spojenců a nevzala v pochybnost naše mezinárodní závazky. Ani v nejkritičtějších momentu zhroucení všech iluzí a citového šoku církve nepodlehly například ošidnému volání po neutralitě, naopak, pomohly straně jej korigovat.

Ve dnech, kdy stát a strana nedisponovaly žádnými prostředky donucení a opíraly se pouze o důvěru a dobrovolnou aktivitu lidu, křesťané bez podmínek a reminiscencí jednali stejně jako celý národ - neizolovali se a nevyčkávali, ale projevovali činnou loyaltitu vládě, kterou poznali také jako svoji.

Emigrace, která nabyla po sprnu neúnosných rozměrů, byla mezi duchovními naprosto vyjimečným jevem. Zůstali u těch, které vedli a za něž nesli odpovědnost.

Také marxisté dokázali, jak v průběhu obrodného procesu, tak po jeho porážce, že postoj k náboženství a církvím nebyl dočasný trikový manévr, že pro ně vyplývá z jejich pojetí marxismu a přesvědčení, že pouze zachování lidských a občanských práv může zabezpečit upevnění a zdravý rozvoj socialismu.

Snad i to málo stojí za to připomenout právě dnes, kdy si s trpkostí klademe otázku: Byl vůbec někdy XX.sjezd ? Bylo II. Vaticanum?

Zdá se tak strašně, strašně dávno.

Poznámky:

- 1/ Sovětská škola byla v té době poznamenána zvláště následujícími skutečnostmi:

Ruská společnost nebyla zasažena renesancí, reformací a osvícenstvím. Tyto proudy v Evropě provedly společenskou kritiku církevních institucí a racionalistickou kritiku náboženství. V rusku mezeru, kterou po sobě zanechala absence radikálního revolučního nástupu buržoasie, zaplňuje teprve se zpožděním radikální dělnické hnutí. Důsledkem je, že marxistická kritika náboženství je propřelétána - a někdy bývá i zaměňována - s kritikou osvícenskou.

V předrevolučním Rusku existovala bezprostřední služebná spjatost pravoslavlí s carismem, nemající na západě obdoby. Toto sepětí vedlo jednak k extrémně tvrdému střetnutí v revoluci, jednak v teoretické reflexi služebnost náboženské ideologie a církvi byla chápána zjednodušeně a nezprostředkovaně. Ježto po porážce byla činnost církvi omezena prakticky na kultovní prostory, kritika náboženství a jeho vyznávání se mýjely. Ateistická propaganda měla jednosměrný charakter bez kontroly účinnosti zpětnou vazbou.

- 2/ Ze západoevropských marxistů byly pro nás nejsilnější inspirací myšlenky italských soudruhů - Gramacchiho, Togliattiho, Longa, později Berlinguera - ale i některých teoretiků z FKS a KS Španělska. Jejich úsilí o historický kompromis, nový pohled na možnost spolupráce marxistů a křesťanů, na socialistický stát a jeho funkce byly blízké českému myšlení a cítění, naším zkušenostem a tradicím. Při studiu těchto materiálů jsme si začali s úzkostí uvědomovat, jak daleko jsme se vzdálili původnímu východisku, a to nikoli z nějaké revoluční nezbytnosti, ale naopak ze zabydleného dogmatického primitivismu. Byla také stále nesnesitelnější poznání, že v protikladu a řečmi o internacionální spolupráci a pomoci, naše praxe socialistické země vlastně podráží boj komunistů na západě a zbavuje je věrohodnosti.

V Polsku je náboženská a církevní problematika radikálně odlišná od československé. V zemi existuje silná církev s řadou teoretických a pedagogických institucí, vzdělanými teology světové úrovně, s propracovaným zázemím křesťanské filosofie, se sebevědomím masové opory v národě a nepředstavitelnými publikačními možnostmi. Vulgarizace v kritice neprojde, každé tvrzení musí být dokázáno argumentem, ne autoritou. Silná církev nutí i ateismus, aby byl na úrovni práv svému protivníku, jenž má v sobě zabudovaná rezidua a protijedy ze všech polemik, které historicky předcházely. Polští soudruzi byli v té době také méně izolováni než my, lépe zásobeni odbornou literaturou a tudíž nám mohli výrazně pomoci v základní orientaci.

- 3/ Exhibicionisté, unášení duchaplností a odvahou vlastních výroků i malicherných schválností jsou zákonitým okrajovým jevem při každém procesu přeměny totalitního režimu k demokratičtějším formám vlády. Příznačné je, že většině těchto postav se reálně vidění vrátilo s prvním tankem. Rádi u nás zdůrazňujeme dlouhé a hluboké demokratické tradice a ne vždy bereme dostatečně v úvahu, že byly také dlouhodobě přerušeny. Vyrostla celá generace, která je v praxi neza-

žila nebo jen několika záblesky. Demokratickým formám vlády i jednání se bylo třeba znovu učit. A nejdříve se lidé naučí psát, potom mluvit a teprve nakonec to nejtěžší, vnímat, co říkají jiní. Tak úplně se nedá přeskočit žádný stupeň.

- 4/ Stačí připomenout např. výzkum prestiže různých povolání, provedený před druhou světovou válkou, kde se kněží dostali v hodnocení na předposlední místo /před advokáty/.
- 5/ Nikdy jsme se netajili tím, že veškerá tolerance a svoboda má své meze a těmi je podstata socialismu a svazky s revolučním dělnickým hnutím.
- 6/ Důsledné odstranění diskriminací vyplývalo již ze zásady formulované v Akčním programu, kde se výslovně říkalo, že "... počítíme i s lidmi věřícími, se všemi, kteří se chtějí na základě své víry jako rovni s rovnými, jako plnoprávní budovatelé socialistické společnosti účastnit plnění všech našich náročných úkolů.
- 7/ Uvolnění cenzury a vydavatelských omezení mělo za následek prudký několikanásobný růst nákladu katolických periodik. Po prvním nárazu zájem opět rychle klesá. Okruh čtenářů evangelického tisku se také rozšířil, ale zdaleka ne tak výrazně. Zato však nedošlo k propadu zájmu, křivka četnosti zůstala v podstatě plynulá.
- 8/ Můžeme si být jisti, že se to netýkalo jen veřejných vystoupení. Církev, která za 2000 let prošla nejrozličnějšími zkušenostmi, zajisté zná cesty, jak přivést lidi do pohybu, aniž by se sama projevila jako inspirátor. Její vliv byl relativně nejsilnější na venkově mezi rolníky - a ani tam se nerozpadlo žádné JZD, neozvalo se volání po návratu půdy jednotlávčům.

Josef kardinál G l e m p

Z h o m i l i e/prosloveno primasem Polska
dne 13.5.1984 v Krakově o
slavnosti sv. Stanislava,
biskupa a mučedníka/

Na příkladu života sv. Stanislava z XI.stol. se projevila velká tragedie konfliktu mezi králem Boleslavem Smělým a krakovským biskupem. Dnes v perspektivě dějin můžeme o konfliktu uvažovat v širší souvislosti, v souvislosti vztahů mezi církví a státem.

Nejdříve je třeba říci pár slov o onom nezvyklém fenoménu, jímž je Kristova církev. Církev není lidské dílo. Zakladatelem církve je Ježíš Kristus, Bůh - člověk. Na svém učení nám podal základní prvky struktury církve, kterou založil a která se rozrůstá v průběhu věků do všech končin země. Církev má zásadně dvě vrstvy. Základní je vnitřní, duchovní, svátostná, kterou nelze postihnout očima a zachytit statisticky. Je však ohromnou a rozhodující silou církve. Velký božský organismus má však také viditelnou vrstvu, lid Boží; jednotliví lidé, kteří tvoří společenství a kteří, sjednoceni touž vírou, láskou a svátostmi, tvoří viditelné společenství žijící vírou a Radostnou zvěstí stále hlásanou.

Tito lidé žijí ve společnostech organizovaných státní formou. Zásadní předpoklady na nichž se buduje vnitřní církev, jsou tři. Kristus řekl, že jeho království "není z tohoto světa" /Jan 18,36/, ale je ve světě tím královstvím, jehož počátkem je církev, která se rozvíjí zde na zemi, ale vzpíná se k nebi. Z Kristova učení plyne, že je třeba více poslouchat Boha než lidi. To je směrnice i pro církev. Třetím předpokladem, vymezujícím činnost církve, jsou slova, že je třeba dávat císaři, co je císařovo, a Bohu, co je Božího /Mt 22, 21/. Na těchto předpokládech se církev zakořeňuje do jednotlivých národů. Milostí Boží zdokonaluje, co je přirozené. A rozdíl mezi Božím a císařovým stanoví, autonomii mezi dvěma, jak bychom řekli, institucemi, dvěma systémy. Autonomii mezi duchovním a materiálním, mezi tím, co se uskutečňuje v církvi a ve státě.

Celá historie, zaznamenávající rozvoj společnosti i společenství církve, je jakoby stálou zkouškou vztahů mezi autonomií a duchovností církve a autonomií státu. Pro světskou vládu nebyla církev v průběhu dějin nikdy výhodným partnerem. Naopak, každá země a každá epocha musely svým způsobem tento vztah řešit. Můžeme říci, že dnes v převážné většině zemí existuje formule odluky státu od církve. Tato formule je však příliš obecná, neřeší celou problematiku. Lze do ní umístit spolupráci, toleranci, vzájemné dobro, ale též boj a úsilí církev likvidovat.

Tyto pravdy byly známe již v XI.stol., kdy svědectví o autonomii dvou systémů, duchovního a materiálního, vydával v této zemi sv. biskup Stanislav, Král i biskup dobře věděli, jaké jsou oblaszi i důsledky činnosti jednoho i druhého. Biskup věděl, že jeho úkolem je stát na strážní Božích práv, když připomíná morální zásady a odsuzuje, co je zlé. Tehdy bohužel došlo ke konfliktu, který nemohl přinést nic dobrého. Likvidace biskupa, zbavení ho života nepřineslo králi nic dobrého, ba naopak. Král po mnoha neúspěších a prohrách byl zbaven královské moci, musel opustit zemi a stal se tulákem, Církev zase ztratila výborného pastýře, pohroužila se do smutku a nedůvěry vůči světské moci.

Ovoce prolité krve se však měří jinými hledisky. Krev prolitá za víru podléhá jiným pravidlům. Je zejména setbou víry, růstu církve. Ani dnes nechybí úsilí najít model vztahů církve a státu. Současníci znají dobře dějiny, historici popsali jednotlivá fakta z minulosti, politici se zabývají kritickými analýzami. Nicméně církev zůstává často pro mnoho států nevhodná. Zásadně můžeme všechna řešení často svízelných vztahů zredukovat do tří modelů:

1/ Likvidace církve. Uskutečňuje se postupně. Omezují se jednotlivé instituce, omezuje se výchova ve víře, užívá se nátlaku administrativních opatření, zastrasování věřících, omezuje se počet duchovních. Tak se plánuje vytvořit ze živé církve jakýsi skanzen, jakési ctihodné muzeum, kde se velmi způsobně a "pietně" ukazují pozůstatky zabitých a zemřelých církve. Tato chuť mumifikovat i za cenu velmi nákladného balzamování byla podniknuta již nejednou. Je to však úsilí společensky velmi nebezpeč-

né. V církvi přece žije Ježíš Kristus. Kristus je přece ten, který vstal z mrtvých, jehož přece nelze zabít. Tak i on v církvi zase vstává a vše, co bylo zdánlivě pohřbeno, obnovuje a obrozuje. Co je spoutané, se uvolňuje, dokonce drahocenný balzám vyvětrá a víra vyraší nejsilněji právě tam, kde byla nejvíce udušena.

2/ Druhý model sice nechce smrt církve a víry, ale usiluje tak je omezit, aby byly zcela podřízeny zákonům a systému dané země. Církev je zapojena do systémů státních zákonů, někdy obdařena i privilegii, cílem však je její postátnění. To je velmi výhodná forma, když cílem tohoto úsilí je národní církev, izolovaná a bez živého spojení s Kristovou všeobecnou a apoštolskou církví.

3/ Konečně třetí model - založený na vzájemném porozumění a prospěšnosti, v tvorbě možností spolupráce pro obecné, společné dobro. Takový model doporučuje XI. Vatikánský koncil, neboť v tomto modelu se respektuje autonomie duchovnosti církve a dává možnost činnosti pro společné dobro. Potřebné pro to nejsou jen jednání směřující k normalizaci a příslušné dohody, nejdůležitější je odpovědné, dozrálé národní klima.

Nejmilejší, tento problém je nyní před námi, před církví v Polsku, před dynamismem naší doby a není pro nás cizí. Můžem říci, že jsme pamětníci pokudů o realizaci všech tří modelů v poválečném období. Církev žijící Kristovým duchem nelze vměstnat do modelů vymyšlených lidmi. Církev žijící v daném národě a společnosti musí vždy dbát o odpovědné klima národa k jednotě. Vždyť je to složitá starost všech obyvatel a církev tuto starost s nimi sdílí. Víme, jak složitá je to záležitost a jak mnoho činitelů je v ní zaangażováno. Dobře si uvědomujeme, jak je důležité, nejen pro dnešek, ale dalekou budoucnost, Vždyť má před sebou perspektivu.

Před námi stojí velmi zásadní a principiální otázka - je možné, aby ve státě, řízeném marxisty a materialisty, byla uznána autonomie duchovních dober? Je možné, aby ti, kdo ještě nedávno chtěli zlikvidovat církev nebo si ji chtěli úplně podřídit, chtěli nyní uznat její práva a činnost k dosažení společného dobra a dělit se s ní o dosažená dobra? Říkají, že

tato záležitost se děje poprvé ve světě. A co to Poláci dělají? Copak je možné v těchto podmínkách smířit takové protiklady, učinit nemožné věci možnými? Copak je to vpravdě polská specialita smiřovat a jednotit vzájemné protiklady? Jako národ máme skutečně velkou odvahu podnikat smělé a časem i velice nebezpečné kroky. Zda minulého roku, kdy jsme očekávali návštěvu Sv. Otce, nebyla tvrzení, že v současných podmínkách je jeho příjezd nemožný? My jsme odpovídali - odevzdáváme to do rukou Nejsvětější Panny. Bude-li ona chtít, bude to možné. Jak víme, druhá papežova návštěva byla možná a byla ještě krásnější než první a nyní očekáváme třetí návštěvu a myslím, že bude lepší než druhá.

Pro Poláky nejsou průměrné věci přijatelné. Církev žije ve svém národě a pracuje, aniž čeká, jaké budou vypracovány modely jejích zevnějších vztahů, poněvadž žije Duchem svatým, který ji řídí. U Boha není nic nemožného. V této víře trváme, žijeme, doufáme a jdeme vpřed. Církev neslouží sobě, slouží společnosti ke spáse, slouží ne pod diktátem někoho, nýbrž tak, jak ji přikázal a vytyčil sám Ježíš Kristus.

Ministerstvo kultury ČSR
Sekretariát pro věci církevní, Praha

Věc: Odvolání ve věci státního souhlasu

Adam Rucki, Třinec

3.7.1984

Dopisem Sm KNV - odboru kultury pro věci církevní v Ostravě ze dne 28.6.84 dostal jsem zprávu, že se mi odnímá s účinností od 1.8.84 státní souhlas k výkonu duchovenské činnosti, protože "nesplňují podmínky všeobecné způsobilosti požadované k výkonu této činnosti, zejména ustanovení par. 2, zák. č. 218/1949 Sp."

Mám rád svou vlast ČSSR a vždy jsem chtěl svým dílem přispět pro její blaho. Nikdy jsem se neprovinil proti jejím zákonům, bezpečnosti a celistvosti. Jako kněz sloužil jsem dva roky v ČSLA a dostal jsem ten nejlepší posudek za odvedenou práci a činnost v umělecké tvořivosti ASUT.

V duchovenské činnosti jsem se řídil podle nejlepšího svědomí. Stále jsem měl na mysli, že zdravá a v souladu žijící rodina je základem silného a prosperujícího státu.

Věřící snažil jsem se vést k poctivé práci, k respektování cizího a tedy i státního majetku. Jsem silně přesvědčen, jakou sílu má obětavá láska, a jenom ona může proměnit smutnou tvářnost světa. Vštěpoval jsem tedy věřícím lásku ke každému člověku i s odlišným smýšlením a přesvědčením.

Na našem území jsou metlou pro mladé lidi alkohol a už i narkomanie. V některých případech se úspěšně podařilo odstranit tuto nákazu. Musel jsem se tedy setkat s mládeží, abych ji mohl pomoci, a občas jsem přijal pozvánku ke svátku nebo narozeninám. V souromém bytě se nikdy nekonaly bohoslužby, kterých bylo dostatek ve třech chrámech, kde jsem působil. Mnozí^z těchto mladých lidí se stali výbornými pracovníky na svém pracovišti, někteří z nich dokonce i nejlepšími pracovníky závodu.

Doufám, že tyto moje připomínky budou vzaty v úvahu a že mi státní souhlas bude znovu udělen.

S pozdravem "Lidu pokoj, světu mír"

Na vědomí: Sm KNV Ostrava, Apoštolská administratura Olomouc

D o p i s   f a r n í k ů

Otče kardinále,

obracíme se na Vás, protože u našeho Otce biskupa bychom zřejmě nenašli zastání. Jsme ve svízelné situaci a prosíme Vás, abyste naši stížnost předložil "Sekretariátu pro věci církevní ministerstva kultury ČSR".

My, podepsaní, jsme se dozvěděli, že náš kaplan, P. Adam Ruckí, má být od 1.8.tr. zbaven možnosti působiti jako kněz. A my se ptáme proč. Velice se nás to dotklo, protože ho známe jako dobrého kněze, kterého si váží i nekatolíci. Výsledky na Státní bezpečnosti naznačují, že je obviňován z působení na mládež.

Ale my mladí chceme se vším důrazem dosvědčit, že je to působení dobré a pro nás potřebné, zvláště v této době, kdy vidíme, jak kolik známých kolem nás propadá alkoholu, sexuální nevázanosti, lhostejnosti k lidem i majetku a sklouzávají do kriminality. Pro nás je nesnesitelná představa, že by měl být tvrdě trestán kvůli nám, a to za dobro, které nám přináší.

Jako rodiče chceme svými podpisy veřejně poděkovat za jeho velkou pomoc při výchově našich dětí, a to zvláště dospívajících, což je v dnešní době pro rodiče úkol někdy velmi obtížný vzhledem k mnoha špatným vlivům. Přitom jsme však jisti, že P. Ruckí žádným způsobem nepodryvá autoritu státu a nepobuřuje.

Všichni věřící z farnosti Třinec a Střítež se cítíme nespravedlivě poškození odstraněním našeho kaplana z kněžské služby. Za pět let působení zde jsme ho dobře poznali jako čestného kněze i občana a velice si ho vážíme.

Jsme pobouřeni skutečností, že může být někdo takový odstraněn bez uvedení zákonných důvodů. Jako občané máme právo, aby všechny služby státní moci sloužily blahu občanů vzorným zachováním všech zákonů. Ale zákrok proti našemu kaplanovi se nám jeví jako porušování zákonů, jako něčí svévolné rozhodnutí. Utvrzuje nás v tom i skutečnost, že v posledních letech byla takto postižena i řada jiných kněží. Bude snad tento případ poslední?

Jestliže svou poctivou prací a dobrou výchovou svých dětí přispíváme k rozkvětu naší společnosti, máme plné právo žádat nerušené působení církve u nás.

Z těchto důvodů žádáme nadřízená místa o prozkoumání zákonnosti a politické únosnosti uvedeného zákroku. Doufáme, že se dovedeme spravedlnosti.

Na vědomí: Otcí biskupovi J. Vranovi

S upřímným pozdravem - zde podepsaní farníci:

466 podpisů

Vážení rodiče,

Před několika roky jste dali u nás pokřtít své dítě. Každý, kdo přijal křest, se přičleňuje k Ježíši Kristu v Církvi. Tento vzniklý stav je ovšem potřebí rozvíjet, a to mezi jiným i náboženským vzděláním. Duchovní správa v Nebovidech, ke které nyní náleží Vaše obec, dovoluje si Vám proto nabídnout a doporučit, abyste své dítě /děti/ přihlásili k výuce náboženství.

Pokud přijmete tuto nabídku, je zapotřebí přihlásit Vaše dítě na ředitelství ZŠ, kde vykonává školní docházku. Přihlášku je nutno vypracovat písemně a odevzdat řediteli školy nebo jeho zástupci nebo odeslat doporučeným dopisem, nejpozději do 25. června t.r.

Nebovidy 17.6.1984

S přátelským pozdravem

P. Bohumil Šitavanc v.r.

Razítko:

Římskokatolická duchovní
správa N e b o v i d y
280 02 Kolín 2

Text přihlášky:

Přihlašuji své dítě /jméno a příjmení/ .....
žáka /žákyni/ ..... třídy ZŠ k výuce římskokatolického nábo-
ženství ve školním roce 1984/85.

Datum

Podpis otce

Podpis matky

Dne 10.července 1984 byl předvolán na ONV v Kolíně P.Bohumil Šitavanc, administrátor v Nebovidech. Okresní církevní tajemník p. Šustek s ním projednal iniciativu, kterou dotyčný kněz projevil v souvislosti s propagací výuky náboženství ve svěřených farnostech. B. Šitavanc rozeslal určitému počtu rodin, jejichž děti byly pokřtěny, dopisy, v nichž jim formou nabídky oznámil, že mají možnost přihlásit své děti k výuce náboženství. Za tento způsob propagace náboženské výuky byla jmenovanému vyslovena důtka s upozorněním, že by mohl být prohlášen nezpůsobilým k výkonu duchovenské činnosti. P. Šitavanc vzal důtku na vědomí a vyjádřil námítku. V ústním projednání byl upozorněn, že jeho iniciativa by mohla být hodnocena jako nedovolené rozmnožování tiskovin a narušování rodinného soužití!

Text písně

N e m ů ž e t e   a n i   c h v í l i   . . .

/Otištěno v měsíčníku "Český
bratr" 7/84/

1. Nemůžete ani chvíli se mnou bdít?
Nastává čas, kdy pastýře budou bít.
Padne strach a přijde zrada,
rozprchnou se ovce stáda,
včera k všemu odhodlaní
stáhnou se dnes do ústraní.
Nemůžete chvíli se mnou bdít?
2. Nemůžete ani chvíli se mnou bdít?
Nastává čas, kdy pastýře budou bít.
Tíseň svírá, úzkost drtí,
duše smutná je až k smrti.
Kdo krev a pot z čela setře,
Jakube a Jene, Petře ?
Nemůžete chvíli se mnou bdít?
3. Nemůžete ani chvíli se mnou bdít?
Nastává čas, kdy pastýře budou bít.
Co je pravda, co je jisté ...
Svědomy i ruce čisté,
zatím pravdu zkrvavenou
ulicí za město ženou.
Nemůžete chvíli se mnou bdít?
4. Nemůžete ani chvíli se mnou bdít?
Nastává čas, kdy pastýře budou bít.
Teče krev a zejí rány,
Syn člověka zbičováný
jak beránek na smrt veden
k oběti, za všechny jeden.
Nemůžete chvíli se mnou bdít?

MINISTERSTVO KULTURY ČSR

Čj. 12.466/1984 - VII.

V Praze dne 25.7.1984

Synodní rada
českobratrské církve evangelické
Jungmannova ul.č.9
111 21 Praha 1

Věc: Časopis Český bratr - opatření.

Vyřizuje: ref. JUDr. Jaroslav Hájek, tel. 513, linka 269

K Vašemu č.j. 1766/84.

V letošním 7. čísle vašeho periodického časopisu "Český bratr" byl otištěn také text písně s názvem "Nemůžeš ani chvíli", jejíž obsah svým celkově pochmurným zabarvením nemá nábožensky jednoznačný charakter, protože dává možnost nevhodně zaktualizovaného nenáboženského výkladu a především osobního ovlivňování věřících čtenářů autorem, jehož odlišná teologická i politická stanoviska jsou v církvi dostatečně známa a většinou odmítána.

Odpovědný redaktor ThDr. J. Hlaváč byl požádán o vysvětlení, s jakým redakčním záměrem a na čí osobní podnět byl sporný text uvedené písně publikován. Z jeho písemného vyjádření je zřejmé, že prakticky nelze zjistit, kdo z členů redakční rady vlastně o otištění rozhodl. Údajně nebyl rozhodující autor, nýbrž text. Doslova se k tomu uvádí /citováno/: "Rozhodující pro zařazení této písně byla souvislost, jasná biblická průkaznost, nikoliv autor. Rozhodl o tom koncenzus celé redakční rady, která ji jako nejlépe se hodící do koncepce čísla vybrala ze zásoby písní uložených z dřívější doby. Došlé příspěvky /buď redakci či redaktorovi/- se neevidují v došlé poště, nýbrž čtou a posuzují se v redakční radě, zařazují nebo zakládají do desek na později nebo zamítají. Zápisy o jednání red. rady se nepořizují. Tak byla kolektivně i tato píseň posouzena."

Uvedený postup svědčí o tom, že činnost redakční rady není systematická a nezakládá se na řádné evidenci došlých příspěvků

a přijatých rozhodnutí. Základní administrativní nepořádek v práci redakční rady ztěžuje oprávněným orgánům církve jejich zásadní odpovědnost za vlastní tisk a v podstatě umožňuje jednotlivcům, aby svémocně rozhodovali o otištění jednotlivých článků.

K nápravě zjištěných nedostatků vydává Sekretariát pro věci církevní MK ČSR jako ústřední orgán státní správy ve věcech církví a náboženských společností toto rozhodnutí:

Na základě ustanovení § 2, písm.a) a písm. g) vl.nař.č. 228/1949 Sb. pozastavuje se s okamžitou účinností činnost dosavadní redakční rady periodického časopisu ČCE "ČESKÝ BRATR".

Synodní rada ČCE se vyzývá, aby nejpozději do tří měsíců od obdržení tohoto rozhodnutí předložila Sekretariátu pro věci církevní MK ČSR ke schválení návrh na nové složení redakční rady svého časopisu "Český bratr". Až do schválení ustavení nové redakční rady je pro přípravu obsahu dalších čísel časopisu "Český bratr" příslušný jeho odpovědný redaktor ThDr J. Hlaváč./členové dosavadní redakční rady již nejsou oprávněni o zařazování článků spolurozhodovat.

Toto rozhodnutí je konečné.

Ředitel Sekretariátu pro věci
církevní:

František J e l í n e k v.r.

Rozhovor maďarských divadelníků

s Janem W e r i c h e m

... Udělali jsme si pro sebe s kamarády jedno představení "Vest pocket revue", potom oni chtěli ještě jednou a pak ho chtěli ještě jednou a ještě jednou a pak jsme ho hráli 250 krát a stali jsme se... my jsme studovali práva, advokacii, nuda všech nud, srágora! Nu ale my jsme se stali divadelníky proti své vůli. To vzniklo tamhle na Sázavě. Mám chalupu, tu jsem koupil, tam se narodil Voskovec. Udělali jsme státnici, jeli jsme tam na tejden. Za ten tejden jsme řekli - on napíše román, já napíšu román, společně napíšeme hru a potom ještě dohromady napíšu román. Za tejden! To byla naše zkušenost v tom jednom pokoji, ten byl skoro takhle velikej... Vzali jsme ze všech postelí slamníky a udělali z toho velikánskou postel a koupili jsme si láhev rumu, salám, chleba a to jsme si dělali, že jsem si dali na pánev ten salám na pánev, ten pustil špek, do toho jsme dali nakrájenej chleba, ten se osmažil, - to bylo hrozný! Nám bylo 21 let a zapíjeli jsme to rumem. No hovno jsme napsali, pochopitelně. Říkali jsme tomu karbonky ve vlastní šťávě. A napsali jsme tam kousíčky tý hry. Myli jsme písničku, kterou jsme si udělali absolutně dada a řekli jsme si, když napíšeme něco před ní a něco za ní, budeme mít revue.

M.: A to jste už měli Ježka? Pan Ježek už byl? To byla jeho písnička, ne?

W.: Ne, ten byl v Paříži. Já jsem si tam pozval slečnu akorát.

M.: Na tu chalupu?

W.: Voskovec ne, protože měl slečnu v Indočíně - no, to by bylo daleko.

M.: Že bychom na chvíli zastavili? Chcete pokračovat?

W.: Nemusím, o tomhle se dá pokračovat, to není politika... my jsme to udělali támhle v Besedě, Voskovec studoval v Dijonu, maminka byla půl Francouzka a my jsme to udělali pro bývalé žáky na francouzském lyceu v Dijonu. Jeden večer srandy.

M.: Oni sem přijeli? Dijonští?

W.: Ne, to byli ti čeští kluci, co studovali v Dijonu... A psali jsme hry. Ta první měla obrovský úspěch. Tady to pišou s dvojitým W, protože jsou volové. To nebylo ze západní kapsy, vest pocket je kapesní.../já jsem tady měl někde pivo - dám si pivo/

M.: Jak potom vzniklo Osvobozené divadlo, to chtělo peníze.

W.: OD bylo divadlo, byla sekce Devětsil. Děvětsil byla skupina a to byl Nezval, Seifert, Teige, tyhle a oni měli ve svých stanovách, že můžou hrát amatérský představení. A tak se jmenovalo OD, což vzniklo ze špatného překladu Tairovy knihy, kterou někdo přeložil z němčiny a v němčině se jmenovala Endfesseltes Theater - to je nespoutané divadlo a tady to přeložily osvobozené divadlo, no a my jsme, když jsme potom potřebovali hrát, tak jsme neměli licenci na divadlo, tak jsme to hráli jako amatérský představení pod hlavičkou OD. A museli jsme všecko vyúčtovat na policii a poněvadž jsme měli herce - sice amaťery, kterým jsme platili, a orchestr, tak jsme si museli vymejšlet výdaje - já jsem chodil a vymejšlel jsem si, že Nezval potřebuje nověj suzafon.

M.: Co to je ?

W.: To je taková veliká trouba...psací stůl nověj a když jsem to dělal dlouho, tak ten úředník chtěl, abych si už vymejšlel něco jinýho, no, a my jsme žádali o koncesi. Tu jsme nemohli dostat, protože páni byli od začátku proti nám - a dodnes! Fašismus jenom převlíká košile. Je to furt to samé a stejně to páchne. No, a pak jsme to dostali, bylo to koncesovaný, měli jsme licenci a mohli jsme dělat divadlo profesionálně. Pak jsme napsali druhou hru "Smoking revue", poněvadž jsme si mysleli, to je lehký, to napíšeme jako "Vest pocket revue" a to byl průser - logicky, nikdy nesmí napsst člověk dvě věci stejny... jsme se učili, za sezónu jsme napsali a zahráli sedm her špatnejch. Pak jsme si pronajali divadlo za šílený prachy, poněvadž jsme byli pilní a dělali to rádi, tak jsme psali a najednou to mělo úspěch a dělali jsme takový revue jako "Sever proti jihu", "Fata morgana" a nepolitický, jenom srandu. "Don Juan et company", to byla lyrická sranda a najednou támhle stříleli do dělníků ve Frývaldově, no a my jsme seděli doma a slyšeli jsme to a šíleně jsme se nasrali. A řekli jsme si, i proti tomuhle se musí něco udělat a napsali jsme hru "César". To byla první satira politická

a když byla premiéra a ti lidi to viděli, tak bylo ze začátku hrobový ticho... a nakonec byly ovace. To byla velká sranda, to by měli hrát /Maďaři - pozn.red./, to je velká sranda a bylo to proti diktatuře. Já ji pak hrál tady... a oni i tady ji chtěli zakázat.

M.: Těžkou Barboru by tady teď taky nehráli?

W.: Vidím, že to tam hrají.

M.: Ale tam a ne tady.

W.: JÓ, hráli by to.

M.: Hráli?

W.: Ale dyť ta hra je proti invazi.

M.: No právě...

W.: Voni ji mají taky rádi.

M.: Právě "Těžkou Barboru" od toho 9.5., kdy měla premiéru v Kaposhvaru, v tom divadle, to byl obrovský úspěch. Hned druhý den volal ten mladý režisér, kterého, když dovolíte, tak vám příště přivede ukázat, je to úžasně nadanej mladej kluk...Nás by to zajímalo, něco o vzniku "Těžké Barbory", o jejím přijetí tenkrát v tom 37.roce.

W.: Podívejte se, vždyť to bylo napsáno v době, kdy Hitler invazoval, nalézal si pátou kolonu - tak v té době jsme to napsali, ale ono nejde o to, dělat se studeným čumákem polné fráze Lenina nebo kohokoliv jiného - politickou satiru, ať si jí dělají oni, když to umějí, ať to dělají v úvodníkách, to je přece - to oni - to jsou pohádky. My jsme v bajkách viděli srandu, srandu.

M.: Ale jakou ?

W.: No, ale to bylo, bylo - to mělo - to bylo zaměřený - heleďte, my jsme museli hrát, psát a podnikat. Přitom nás okradl jeden společník o dva miliony, skoro. Ty jsme zaplatili, poněvadž jsme věřili v socialismus, já v něj věřím dodnes, v socialismus! V sociální spravedlnost, ano! Ale ne ve fašismus, kterej je převlečeněj za socialismus, to je jiná věc. No, a my jsme to zaplatili, takže jsme my autoři, podnikatelé a herci, který jsme měli nárok na autorskéj honorář, na hereckéj a podnikatelskéj, jsme hráli dva roky za dva tisíce korun měsíčně. A zaplatili jsme. Potom jsme to zavřeli, poněvadž jsme měli filmový nabídky, z těch nebylo nic, a otevřeli jsme Spoutaný di-

vadlo na jednu sezónu na Václaváku, tam, kde je teď Rokoko.
M.: Tak se to jmenovalo? Spoutané divadlo?

W.: My jsme to tak nazvali... Tam jsme napsali "Baladu z hadrů" - to by mohli /Maďaři/ hrát, to je malá hra a obrovskej úspěch to byl, to je o Villonovi. Ta měla takovej úspěch, že jsme se přestěhovali zpátky do Vodičkovy ulice, no a tam jsme pak napsali ty poslední hry - "Těžkou Barboru", "Pěst na oko" a "Osel a stín" - .... sedmkrát protestoval. Ale Beneš tenkrát říkal: ta hra je schválená cenzurou, tady je demokracie, my jinejmůžeme zakázat.

M.: Kdo to říkal?

W.: Beneš, on někdy měl rozum, někdy. No, pak jsme napsali hru "Pěst na oko" - tu jsme nedohráli, to nám zavřeli divadlo.

M.: Vůbec jste nedohráli představení?

W.: Ne, my jsme to zavřeli, museli zavřít asi při 15 vyprodaných představeních; to by se hrálo ještě. A když jsem se vrátil z Ameriky a Voskovec přijel za rok, nebo za dva později, tak jsme to hráli dál vyprodaný a nedohráli. Pak přišel rok 48 a protože to bylo pro svobodu, tak ten první den tý nový svobody to zakázali.

M.: Hráli se vaše hry, nebo hrají se někde v cizině?

W.: Pokud vím, hráli nějaký v Polsku, myjsme hráli v Americe v Clevelandu.

M.: Česky?

W.: Anglicky... Česky se hrály kdysi ve Vídni, ale špatně, a my jsme to vypískali s Voskovcem. My jsme byly na premiéře a bylo to tak hnusný, že jsme začali pískat a lidi se připojili a ten podnikatel nám chtěl nafackovat.

M.: Francouzi to nedělali nikdy?

W.: Ne, takže Maďaři jsou teď první, po válce. Oni tam hráli Maďaři "Slaměný klobouk", od nás přepracovanej, "Helenka je ráda", ale to hráli v Budapestu, ale to už je dávno. A prej to bylo takový bulvární, jako nic zvláštního, taky, poprvé divadlo je tohle.

M.: Vy jste přece dělal, Mistře, Švejka na 3 deskách, jestli se nemýlím?

W.: Jo, vy myslíte o tom, že Maďar je Maďar. Hele, já mám Maďary rád, oni mají kulky, Češi nemají - Češi mají dva bůčky. Oni v 60. letech minulého století rozdělili Rakousko, ani si

a když byla premiéra a ti lidi to viděli, tak bylo ze začátku hrobový ticho... a nakonec byly ovace. To byla velká sranda, to by měli hrát /Maďaři - pozn.red./, to je velká sranda a bylo to proti diktatuře. Já ji pak hrál tady... a oni i tady ji chtěli zakázat.

M.: Těžkou Barboru by tady teď taky nehráli?

W.: Vidím, že to tam hrají.

M.: Ale tam a ne tady.

W.: JÓ, hráli by to.

M.: Hráli?

W.: Ale dyť ta hra je proti invazi.

M.: No právě...

W.: Voni ji mají taky rádi.

M.: Právě "Těžkou Barboru" od toho 9.5., kdy měla premiéru v Kaposhvaru, v tom divadle, to byl obrovský úspěch. Hned druhý den volal ten mladý režisér, kterého, když dovolíte, tak vám příště přivede ukázat, je to úžasně nadanej mladej kluk...Nás by to zajímalo, něco o vzniku "Těžké Barbory", o jejím přijetí tenkrát v tom 37.roce.

W.: Podívejte se, vždyť to bylo napsáno v době, kdy Hitler invazoval, nalézal si pátou kolonu - tak v té době jsme to napsali, ale ono nejde o to, dělat se studeným čumákem polné fráze Lenina nebo kohokoliv jiného - politickou satiru, ať si ji dělají oni, když to umějí, ať to dělají v úvodníkách, to je přece - to oni - to jsou pohádky. My jsme v bajkách viděli srandu, srandu.

M.: Ale jakou ?

W.: No, ale to bylo, bylo - to mělo - to bylo zaměřený - heleďte, my jsme museli hrát, psát a podnikat. Přitom nás okradl jeden společník o dva miliony, skoro. Ty jsme zaplatili, poněvadž jsme věřili v socialismus, já v něj věřím dodnes, v socialismus! V sociální spravedlnost, ano! Ale ne ve fašismus, kterej je převlečeněj za socialismus, to je jiná věc. No, a my jsme to zaplatili, takže jsme my autoři, podnikatelé a herci, který jsme měli nárok na autorskéj honorář, na hereckéj a podnikatelskéj, jsme hráli dva roky za dva tisíce korun měsíčně. A zaplatili jsme. Potom jsme to zavřeli, poněvadž jsme měli filmový nabídky, z těch nebylo nic, a otevřeli jsme Spoutaný di-

udělali vlastní parlament, zákony, peníze, velení nad ...a bylo Rakousko-Uhersko. Já mám dodnes starý peníze dvacetihaléře, kde je napsáno filér. A ta svatoštěpánská koruna. Nebo tam údajně... pak bařtipáni maďarský, grófi, ti, co žrali bagouny a co říkali Maďar enbár tót nem embér. Ale to zase nebyla otázka národnosti, ale otázka člověčenství, že ano ty někdo neměl rád. Potom mě byli trochu k smíchu, jsouce úplně vnitrozemský, měli admirála Hortyho, admitála!

M.: Bez moře.

W.: To byla sranda, ale oni mají krásnou řeč. Já ji mám hrozně rád. Já ji poslouchal v rádiu, tam měli v Budapeštu takovou hlasatelku, která měla takovej sametovej, hlubokej a velice sexy hlas a já jsem ji poslouchal; vona hlásila a chytal jsem slova, který jsem rozuměl, jako vasár nap, nebo fekeő róža, nebo három deci bór, nebo vizent misé nő úr, a když jsem to chytil, tyk jsem měl velikou radost. Potom mě též například hrozně fascinuje, že Vídeň se řekne latinsky Vindobona, německy Wien, anglicky Wiena, česky Vídeň a maďarsky Béc. No, to je za všechny prachy. No, a já měl v New Yorku v Neighbourhough obec Maďarů. A měli tam výbornou hospodu s cikánama, tam se tancoval čardáš, tam byl perkelt, tam byly halušky, výborný víno, já to měl přes dvě ulice a tam byli Maďaři dvojí, jedni tam narození a jedni z bejvalejch přistěhovalců. Ti narození tam mluvili perfektně anglicky, ale tam ti přistěhovaní ři říkali "lasdecembér tzér vós máj mátzér vós sicincigágo máj fátder wórk in New York... /a pokračuje maďarská angličtina/. To je akcent za všechny peníze a to jsem jel jednou do Moskvy vlakem, a seděl tam v kupé - já zapomněl jméno - kterej napsal hru /název nesrozumitelný/, ta hra se tenkrát hrála. A mluvil se mnou německy. No, a najednou mi povídá /německá věta s tvrdou maďarskou výslovností/. No, a Maďaři v Hollywoodu - to je rodina. Češi? Když je Čech v Hollywoodu zaměstnanej a vidí, jak jde jinej čech po chodníku, tak říká: toho neberte, to je podvodník. Maďaři, když dělají film, a jsou v tom filmu a jeden Maďar je na Aljašce, tak mu telegrafujou, aby přijel, dají mu kameru a řeknou mu: dělej, že fotografuješ. Ta soudržnost! Obrovská. A tam právě na těch atelierech - na těch vratech, co se otvírají pro kulisy, jsou nápisy "positive no enter", to je anglicky "pozitivně žádnéj vchod". A tam bylo dole napsáno "even for Hungarian". To jsou Maďaři. Podívejte se

Korda, anglicky on by byl sir, ten mluvil furt Maďarsky....on chtěl, abych mu dělal Švejka, ale já jsem to nechtěl dělat. Já mám Maďary rád kvůli tomu a taky proto, že jsem kdysi dávno potkal jednu Maďarku a ona mi říkala "gáš már hár".

M.: Byl jste někdy v Maďarsku?

W.: Bohužel nikdy. Já bych se rád podíval do Budapestu. Je to prej hezký město a Maďaři maj šmrnc . Tady ti lidi nemají šmrnc.

M.: Ale mají. Odpočiňte si trochu.

W.: Ale ona /ředitelka maďarského divadla/ to nemůže todle přeci upotřebit.

M.: Ne, to se přeloží, prostříhá trochu, poněvadž je toho moc.

W.: Já jenom, aby tam nebyl ten...prosím vás, to by mi nasralo. Kdyby to sestříhali, aby to bylo aktivistický.

M.: Nebojte se.

W.: Bůh vysoko, car daleko, nás mnoho.

M.: Ale nás nemnogo, a to je ta chyba.

W.: Americkéj lid, když jich bylo asi 25 milionů, bylo 13 států, teď jich je 50 států a asi 250 milionů... 'dále nesrozumitelné/.

M.: Já se chci vrátit k "Těžké Barboře", -jestli dovolíte.

W.: To je o tom, ta Barbora, o čem jsme právě mluvili.

M.: Ale spíš bych se vás zeptal, co vzkazujete maďarským divákům.

W.: Divákům nic, ty si můžou vybrat, mimoto jsou taky blbí diváci. Tam těm divadelníkům...tohle prej je výborný divadlo. Já jsem viděl nějakéj maďarskéj seriál o Kaligulovi. To byla velice inteligentní, ale příliš akademický, to bylo tak trochu takhle. Ale ten herec, co hrál Kaligulu, on asi jeho mozek zvládl, protože... a tak to byl fantastickéj výkon a jestli je tak výbornej... to bylo přirozený. Já neznám maďarský repertoár, on se tu málo hraje, nemluvě o tom, že já nechodím do divadla, to si radši nechám vyprávět.

M.: Co vzkazujete těm divadelníkům?

W.: No, co se jim dá vzkázat? Aby ta půlka těch divadelníků -protože všechno je ze dvou půlek - co milujou divadlo, co nedělají pro peníze a pro slávu, aby se drželi a aby tomu byli věrný, tomu pocitu, poněvadž to může udělat umění a to drží kulturu. Víte, já jsem minulý pátek jel domů a tady pod kamenným mostem - já koukal jak blázen - byla komedie dell arte - to byli mladí lidi, měli fantastický kostýmy vyimprovisovaný - pomalovaný, měli loutky veliký. Vokolo byli lidi, na tom mostě byly hlavy lidí, na těch schodech všeka ta kulisa středověká... ani dělali opičiny a taková malá holka vylítla z těch diváků a dělala to s nima.

No, já jsem se na to díval z auta a dojmulo mi to, protože to bylo čistý divadlo. To bylo čistý a já jsem vyšel ven a chtěl jsem jim to říct a já nemoh, protože jsem brečel, tím dojetím z té krásy a z toho potlesku... a pak jsem jim řekl takovým sevřeným hlasem pár slov, že je obdivuju, že je to krásný a oni taky řekli ano, že by měli ... že o tohle divadlo nemám mít obavy... ani o kulturu, protože kultura je jako ta kytká, co jsem měl támhle na dvorku za čínžákem, kerej byl celej vycementovanej. A ten cement prask. A z té pukliny rost nádhernej mladej stromek a květ. To je kultura. To můžou cementovat a zdržejí ten růst, ale vono to pukne a ona zase vyroste. Ta je nezničitelná, ale musí bejt trpělivost.

M.: Už skončíme, Mistře, už jste velmi unavený. Krásněji to stejně nejde ukončit, než tak, jak jste to ukončil.

W.: No, já jsem unavený, ale tohle, tyhle věci říkám rád, tam ty oficielní ...

M.: My jsme nic oficielního nechtěli a ty otázky taky nebyly tak míněny.

W.: No, je tam poplatnost.